МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра аудиту

ГОЛОЮХА Галина Богданівна

Аналіз і контроль фінансових ризиків підприємства / Analysis and Control of Financial Risks of an Enterprise

спеціальність: D1 - Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма - Аудит та державний фінансовий контроль

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ОАДФКм-22
Г. Б. Голоюха

_____

Науковий керівник:
д.е.н., професор, В. М. Панасюк

_____

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"___" _____20____р.

Завідувач кафедри
_____ **В. М. Панасюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2026

Зміст

Вступ 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ТА ФАКТОРИ ЇХ ВПЛИВУ 6
1.1. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків підприємства 6
1.2. Фактори формування фінансових ризиків підприємства та особливості їх впливу на фінансово-господарську діяльність 13
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА 20
2.1. Інформаційні ресурси аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства 20
2.2. Методичні підходи до аналізу та оцінювання фінансових ризиків підприємства 31
2.3. Методика контролю фінансових ризиків підприємства 38
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА 44
3.1. Планування фінансових ризиків підприємства та методи їх мінімізації 44
3.2. Організаційно-методичні засади управління фінансовими ризиками підприємства 50
Висновки 57
Список використаних джерел 60
Додатки ..... **Error! Bookmark not defined.**

Вступ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах господарювання, що характеризуються економічною нестабільністю, високим рівнем невизначеності та посиленням впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, особливого значення набувають питання аналізу та контролю фінансових ризиків підприємства. Інфляційні процеси, коливання валютних курсів, зростання вартості фінансових ресурсів, порушення платіжної дисципліни та обмеженість доступу до зовнішнього фінансування створюють додаткові ризики для діяльності суб'єктів господарювання. В умовах воєнного стану в Україні зазначені загрози посилюються нестабільністю економічних зв'язків, порушенням логістичних процесів і зростанням непередбачуваності фінансових результатів, що зумовлює необхідність удосконалення підходів до забезпечення фінансової стійкості та безпеки підприємств.

Важливою передумовою стабільного функціонування підприємства є своєчасне виявлення фінансових ризиків, об'єктивне оцінювання ймовірності їх виникнення та можливих наслідків, а також формування дієвої системи контролю за ризиковими процесами. Особливого значення набуває комплексне використання сучасних методів фінансового аналізу, інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, інструментів фінансового контролінгу й ризик-орієнтованих підходів до управління. Їх застосування дозволяє своєчасно виявляти відхилення від запланованих фінансових показників, визначати потенційні загрози ліквідності, платоспроможності та прибутковості, а також обґрунтовувати заходи щодо запобігання фінансовим втратам.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розвитку теоретичних положень, удосконалення методичних підходів та організаційних засад аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства. Важливим є забезпечення взаємозв'язку між ідентифікацією фінансових загроз, їх оцінюванням, плануванням заходів мінімізації та постійним моніторингом

результативності управлінських рішень. Формування комплексної системи аналізу та контролю фінансових ризиків сприятиме раціональному використанню фінансових ресурсів, підвищенню ефективності фінансового менеджменту, зміцненню фінансової безпеки та створенню передумов для стійкого розвитку підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад, організаційних особливостей і методичних підходів до аналізу та контролю фінансових ризиків підприємства, а також обґрунтування напрямів їх удосконалення для підвищення ефективності фінансового управління, зміцнення фінансової стійкості та забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити економічну сутність фінансових ризиків підприємства та систематизувати їх основні види;

- дослідити фактори формування фінансових ризиків та особливості їх впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства;

- охарактеризувати інформаційні ресурси аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства;

- дослідити методичні підходи до аналізу та оцінювання фінансових ризиків підприємства;

- розкрити методику контролю фінансових ризиків підприємства та особливості застосування ризик-орієнтованого підходу;

- обґрунтувати підходи до планування фінансових ризиків підприємства та визначити основні методи їх мінімізації;

- дослідити організаційно-методичні засади управління фінансовими ризиками підприємства та визначити напрями підвищення його ефективності.

Об’єктом дослідження є процеси аналізу, контролю та управління фінансовими ризиками, що виникають у ході фінансово-господарської діяльності підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень, організаційних засад і методичних підходів до аналізу, оцінювання, контролю, планування та мінімізації фінансових ризиків підприємства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Методи аналізу та синтезу застосовано для розкриття економічної сутності фінансових ризиків; систематизації та класифікації – для визначення їх основних видів і факторів формування; порівняння та узагальнення – для дослідження наукових підходів до аналізу й контролю фінансових ризиків; системний і комплексний підходи – для обґрунтування організаційно-методичних засад управління ризиками; графічний і табличний методи – для наочного представлення результатів дослідження. Методи логічного узагальнення використано для формування висновків і визначення напрямів удосконалення аналізу та контролю фінансових ризиків підприємства.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ТА ФАКТОРИ ЇХ ВПЛИВУ

1.1. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків підприємства

У сучасних умовах господарювання діяльність підприємств супроводжується значною кількістю невизначеностей, які впливають на результати їх функціонування, фінансову стійкість та можливості подальшого розвитку. Динамічність економічного середовища, нестабільність фінансових ринків, інфляційні процеси, коливання валютних курсів, зміни вартості залученого капіталу та посилення конкуренції зумовлюють необхідність постійного врахування ризиків під час прийняття управлінських рішень. За таких обставин особливого значення набувають фінансові ризики, виникнення яких безпосередньо пов’язане з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства та може істотно впливати на його платоспроможність, ліквідність, прибутковість і загальну результативність діяльності.

Фінансові ризики є невід’ємною складовою підприємницької діяльності, оскільки будь-які рішення щодо інвестування коштів, залучення позикового капіталу, здійснення розрахунків із контрагентами, управління грошовими потоками та формування структури капіталу приймаються в умовах певної невизначеності. Водночас наявність ризику не завжди свідчить про неефективність управління, адже прагнення досягти вищих фінансових результатів часто супроводжується зростанням імовірності відхилення фактичних показників від запланованих. Саме тому важливим завданням підприємства є не повне усунення фінансових ризиків, що практично неможливо, а забезпечення їх своєчасного виявлення, об’єктивного оцінювання та підтримання на економічно прийнятному рівні [24].

В умовах економічної нестабільності особливої актуальності набуває дослідження природи фінансових ризиків, джерел їх виникнення та особливостей впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства. Недостатня увага до ризикових чинників може призводити до порушення платіжної дисципліни, зростання дебіторської заборгованості, втрати ліквідності, збільшення фінансових витрат, скорочення прибутку та погіршення фінансового стану. Натомість своєчасна ідентифікація потенційних загроз створює передумови для підвищення обґрунтованості управлінських рішень, раціонального використання фінансових ресурсів і забезпечення безперервності господарської діяльності.

Незважаючи на поширеність використання поняття «ризик» у науковій літературі та практичній діяльності, О. В. Зур’ян зазначає. що єдиного підходу до визначення його економічної сутності, характерних ознак, структурних складових і взаємозв’язку об’єктивних та суб’єктивних аспектів досі не сформовано [14]. Різноманітність наукових поглядів зумовлена багатогранністю цієї категорії, недостатньою конкретизацією її змісту в нормативно-правовому полі, а також відмінностями у практичних підходах до управління ризиками. Частина дослідників виокремлює фінансові ризики як самостійну групу в загальній системі підприємницьких ризиків, тоді як інші розглядають їх у взаємозв’язку з ринковими, інвестиційними та іншими видами ризиків.

У науковій літературі фінансовий ризик розглядається з різних позицій, що зумовлено багатогранністю його економічної природи та різноманітністю форм прояву. Одні науковці акцентують увагу на ймовірності виникнення фінансових втрат, інші пов’язують його з можливістю недоотримання запланованих доходів або погіршення фінансового стану підприємства. Окремий підхід передбачає трактування фінансового ризику як характеристики невизначеності результатів фінансових операцій, що може супроводжуватися як негативними, так і позитивними відхиленнями від очікуваних показників. Різноманітність наукових підходів свідчить про

необхідність комплексного дослідження цієї економічної категорії з урахуванням її причин, характерних ознак і можливих наслідків для діяльності підприємства.

Зокрема, М. Клапків пропонує досить широке розуміння фінансових ризиків, пов'язуючи їх із майновими втратами суб'єктів господарювання. Такий підхід ґрунтується на тому, що негативні наслідки реалізації майнових ризиків здебільшого можуть бути виражені у грошовій формі. Відповідно, фінансовий характер ризику визначається насамперед можливістю вартісного оцінювання збитків, які виникають у процесі господарської діяльності [15].

Дещо іншої позиції дотримується О. Таран, яка розглядає фінансовий ризик як об'єктивно притаманну характеристику фінансової діяльності. Науковиця пов'язує його виникнення з інформаційною невизначеністю, що проявляється через недостатність, неточність або надлишковість відомостей про економічні процеси та можливі наслідки управлінських рішень. За такого підходу фінансовий ризик характеризується ймовірністю виникнення втрат унаслідок реалізації певних господарських операцій, результати яких неможливо достовірно передбачити [42].

Водночас О. Станіславчук пропонує розглядати ризик як економічну категорію, пов'язану з можливістю настання певної події, наслідки якої заздалегідь не визначені. Залежно від характеру та результатів реалізації ризикової ситуації підприємство може зазнати збитків, не отримати істотних змін у своєму економічному становищі або, навпаки, досягти додаткових вигід. Таким чином, ризик не обмежується виключно негативними наслідками, а характеризує можливість різноспрямованих відхилень фактичних результатів від очікуваних.

Більш комплексне трактування фінансових ризиків пропонує О. Терещенко, який розглядає їх одночасно з позицій потенційних загроз і можливих економічних вигід. З одного боку, фінансовий ризик відображає ймовірність втрати ресурсів або недоотримання доходів порівняно із запланованими результатами їх використання. З іншого боку, прийняття

ризикових рішень може створювати передумови для формування додаткового прибутку. Такий підхід дозволяє розглядати фінансовий ризик як невід'ємний елемент підприємницької діяльності, що поєднує можливості економічного зростання та загрози фінансових втрат [43].

На думку А. А. Сєрікова фінансовий ризик доцільно розглядати як різновид ризику, що супроводжує фінансово-господарську діяльність підприємства та характеризується можливістю виникнення відхилень фактичних результатів і способів їх досягнення від визначених цілей, наслідки яких можуть бути оцінені у грошовому вираженні [39].

Узагальнення розглянутих наукових позицій свідчить, що більшість дослідників визначають фінансові ризики через такі характеристики, як невизначеність майбутніх результатів, імовірність виникнення несприятливих подій, можливість втрати фінансових ресурсів, зменшення доходів або відхилення фактичних показників від запланованих. Водночас окремі автори наголошують на тому, що ризик може супроводжуватися не лише негативними, а й позитивними економічними наслідками. Це свідчить про багатогранність фінансових ризиків та необхідність їх дослідження з урахуванням характеру фінансових відносин, особливостей діяльності підприємства й умов зовнішнього середовища.

Варто зазначити, що ототожнення фінансового ризику виключно з можливістю виникнення збитків дещо звужує економічний зміст цієї категорії. За сучасних умов ризикові ситуації можуть супроводжуватися не тільки безпосередньою втратою активів чи капіталу, а й погіршенням ліквідності, зниженням платоспроможності, виникненням додаткових фінансових зобов'язань, недоотриманням запланованого прибутку або втратою потенційних економічних можливостей. Водночас прийняття обґрунтованого фінансового ризику може забезпечувати підвищення дохідності діяльності та створювати передумови для подальшого розвитку підприємства.

Важливим аспектом дослідження є розмежування понять «ризик» і «невизначеність», які тісно взаємопов'язані, проте не є тотожними за своїм

економічним змістом. Невизначеність характеризує ситуацію, за якої відсутня повна та достовірна інформація про майбутні умови діяльності й можливі результати прийнятих рішень. Ризик, своєю чергою, відображає можливість виникнення відхилень фактичних результатів від очікуваних унаслідок впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. Отже, невизначеність формує передумови виникнення ризику, тоді як ризик характеризує можливі наслідки реалізації відповідних управлінських рішень.

Багатогранність фінансових ризиків, різноманітність причин їх виникнення та характеру впливу на результати діяльності підприємства зумовлюють необхідність їх систематизації за відповідними класифікаційними ознаками. Класифікація фінансових ризиків дає змогу глибше розкрити їх економічну природу, визначити джерела виникнення та особливості прояву, а також сформувати належне інформаційне підґрунтя для проведення аналізу й організації ефективного контролю. Водночас чітке розмежування окремих видів фінансових ризиків сприяє вибору обґрунтованих методів їх оцінювання та розробленню заходів щодо мінімізації можливих негативних наслідків. З огляду на це доцільно розглянути основні підходи до класифікації фінансових ризиків підприємства. На рисунку 1.1 подано класифікацію фінансових ризиків підприємства згруповану і запропоновану вітчизняними науковцями О. Б. Жихор та М. О. Штехан. Всі фінансові ризики поділяються на дві основні групи, а саме зовнішні та внутрішні, адже такий поділ дозволяє визначити ступінь залежності підприємства від факторів зовнішнього середовища, а також виокремити ризики, що формуються безпосередньо в процесі здійснення його господарських і фінансових операцій [10]. Зовнішні фінансові ризики виникають під впливом економічних, політичних, правових і ринкових чинників, які переважно перебувають поза межами безпосереднього контролю підприємства. До цієї групи належать ризики законодавчих змін, державні, інфляційні, дефляційні, валютні, депозитні, податкові, ринкові та відсоткові ризики. Їх прояв може бути пов’язаний зі змінами нормативно-правового

регулювання, коливаннями валютних курсів, рівня цін і відсоткових ставок, нестабільністю фінансових ринків та зміною умов оподаткування.

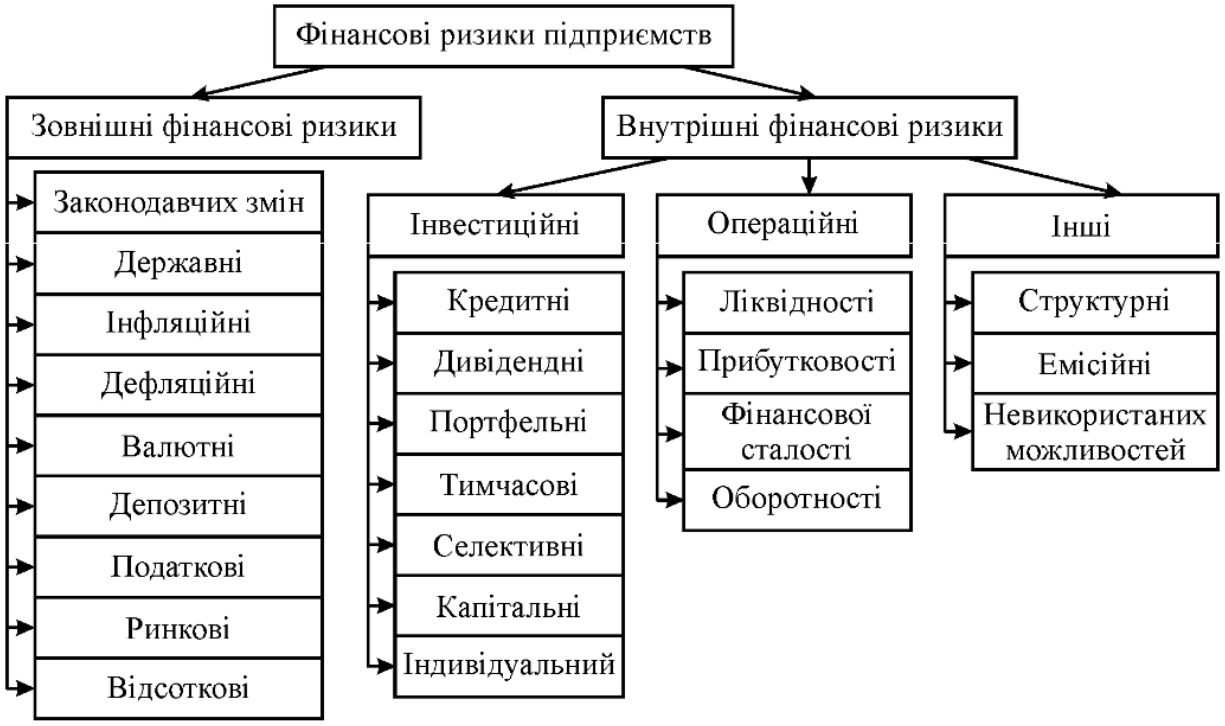

Рис. 1.1. Класифікація фінансових ризиків [10]

Особливістю зовнішніх ризиків є обмежені можливості підприємства впливати на причини їх виникнення, що зумовлює необхідність постійного моніторингу зовнішнього середовища та своєчасного пристосування фінансової політики до його змін.

Внутрішні фінансові ризики формуються переважно внаслідок прийняття управлінських рішень, організації фінансових процесів, вибору джерел фінансування та напрямів використання капіталу. На рисунку їх систематизовано за трьома основними групами: інвестиційні, операційні та інші фінансові ризики. На відміну від зовнішніх, внутрішні ризики більшою мірою піддаються управлінському впливу, оскільки підприємство має можливість удосконалювати фінансове планування, запроваджувати контрольні процедури та коригувати власну фінансову стратегію.

До складу інвестиційних фінансових ризиків віднесено кредитні, дивідендні, портфельні, тимчасові, селективні, капітальні та індивідуальні ризики. Їх виникнення пов’язане з прийняттям рішень щодо розміщення

фінансових ресурсів, формування інвестиційного портфеля, вибору об’єктів інвестування, визначення строків вкладення капіталу та очікуваної дохідності. Реалізація таких ризиків може призводити до зменшення вартості інвестицій, недоотримання запланованих доходів або часткової втрати вкладеного капіталу.

Операційні фінансові ризики охоплюють ризики ліквідності, прибутковості, фінансової сталості та оборотності. Вони характеризують можливі порушення фінансової рівноваги підприємства в процесі його поточної діяльності. Зокрема, ризик ліквідності відображає ймовірність виникнення труднощів зі своєчасним виконанням фінансових зобов’язань, ризик прибутковості пов’язаний із можливим зниженням фінансових результатів, а ризик фінансової сталості характеризує загрозу порушення оптимального співвідношення власного й залученого капіталу. Ризик оборотності, своєю чергою, виникає внаслідок уповільнення кругообігу активів, що може спричиняти дефіцит оборотних коштів і погіршення платоспроможності підприємства [25].

Окрему групу становлять інші внутрішні фінансові ризики, до яких належать структурні, емісійні та ризики невикористаних можливостей. Структурні ризики пов’язані з особливостями формування капіталу, співвідношенням постійних і змінних витрат та організацією фінансової діяльності. Емісійні ризики виникають у процесі залучення капіталу шляхом випуску цінних паперів і можуть проявлятися у несприятливих умовах їх розміщення. Ризики невикористаних можливостей характеризують імовірність втрати потенційних економічних вигід унаслідок відмови від перспективних фінансових рішень або несвоєчасного використання наявних ресурсів.

Отож, наведена класифікація відображає різноманітність фінансових ризиків підприємства та дозволяє систематизувати їх залежно від джерел виникнення й особливостей прояву. Практичне значення такого групування полягає у можливості диференційованого підходу до аналізу, оцінювання та

контролю окремих видів ризиків, визначення пріоритетних напрямів контрольної діяльності й розроблення заходів щодо обмеження їх негативного впливу на фінансовий стан підприємства. Водночас необхідно враховувати взаємозв'язок між різними видами ризиків, оскільки реалізація одного з них може посилювати дію інших та спричиняти комплексне погіршення фінансових результатів діяльності.

1.2. Фактори формування фінансових ризиків підприємства та особливості їх впливу на фінансово-господарську діяльність

Формування фінансових ризиків підприємства відбувається під впливом сукупності різноманітних чинників, які визначають умови здійснення фінансово-господарської діяльності, характер прийняття управлінських рішень та можливість досягнення запланованих фінансових результатів. Зміни економічного середовища, нестабільність ринкової кон'юнктури, особливості організації фінансових процесів і ефективність використання ресурсів можуть посилювати або послаблювати ймовірність виникнення ризикових ситуацій. Водночас вплив окремих факторів не є ізольованим, оскільки вони перебувають у постійній взаємодії та здатні формувати комплексні загрози для фінансової стійкості, ліквідності й прибутковості підприємства.

Дослідження факторів виникнення фінансових ризиків має важливе значення для розуміння причин їх формування, визначення характеру можливих наслідків та обґрунтування управлінських заходів щодо їх обмеження. Своєчасне виявлення таких чинників дозволяє не лише оцінити потенційні загрози, а й встановити найбільш вразливі напрями фінансової діяльності підприємства, які потребують посиленого аналізу та контролю [26]. При цьому особливої уваги потребує визначення ступеня керованості відповідних факторів, оскільки можливості підприємства впливати на їх виникнення та інтенсивність прояву істотно відрізняються.

З огляду на це фактори впливу на фінансові ризики підприємства доцільно систематизувати за джерелами їх формування, виокремлюючи зовнішні та внутрішні чинники. Зовнішні фактори визначаються переважно умовами макроекономічного, політичного, правового та ринкового середовища, тоді як внутрішні пов'язані з особливостями фінансового потенціалу підприємства, структурою капіталу, організацією управлінських процесів та результативністю фінансового менеджменту. Такий підхід створює основу для комплексного дослідження причин виникнення фінансових ризиків, оцінювання їх впливу на діяльність підприємства та визначення пріоритетних напрямів удосконалення системи внутрішнього контролю. На рисунку 1.2 подано перелік внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на фінансові ризики підприємства.

Рис. 1.2. Фактори впливу на фінансові ризики підприємства

Фінансові ризики підприємства формуються під впливом сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів, які визначають умови здійснення фінансово-

господарської діяльності, впливають на обґрунтованість управлінських рішень та здатність підприємства досягати запланованих фінансових результатів. Зазначені фактори відрізняються за економічною природою, джерелами виникнення, інтенсивністю впливу та можливостями їх регулювання. При цьому зовнішні чинники переважно не залежать від діяльності окремого підприємства, тоді як внутрішні формуються в межах його організаційної та фінансової системи й значною мірою піддаються управлінському впливу.

Зовнішні фактори характеризують умови функціонування підприємства в економічному середовищі та визначають рівень його залежності від макроекономічних процесів, державного регулювання, ринкової кон'юнктури й інших обставин, які перебувають поза межами безпосереднього контролю суб'єкта господарювання [9].

Макроекономічні фактори пов'язані із загальним станом національної економіки, темпами економічного зростання, рівнем інфляції, динамікою валового внутрішнього продукту та загальною економічною стабільністю. Погіршення макроекономічних показників може спричиняти скорочення платоспроможного попиту, зростання виробничих витрат, зменшення доходів і посилення загроз фінансовій стійкості підприємства. Водночас сприятливі економічні умови створюють можливості для розширення діяльності та підвищення прибутковості [7].

Правові фактори визначаються змінами законодавства, особливостями податкової політики та встановленими державою регуляторними вимогами. Їх вплив проявляється через необхідність адаптації фінансової діяльності до нових нормативних положень, зміну податкового навантаження, порядку здійснення розрахунків і виконання фінансових зобов'язань. Нестабільність нормативно-правового середовища може ускладнювати фінансове планування та збільшувати витрати підприємства на забезпечення відповідності встановленим вимогам.

Фінансові фактори зовнішнього середовища охоплюють коливання валютних курсів, зміну відсоткових ставок, доступність кредитних ресурсів та загальні умови функціонування фінансового ринку. Зростання вартості позикового капіталу підвищує витрати на обслуговування заборгованості, а несприятливі валютні коливання можуть спричиняти додаткові втрати під час здійснення зовнішньоекономічних операцій. Обмеження доступу до фінансування, своєю чергою, ускладнює реалізацію інвестиційних проєктів і підтримання необхідного рівня ліквідності.

Ринкові фактори відображають вплив конкурентного середовища, співвідношення попиту та пропозиції, динаміки цін і зміни умов реалізації продукції. Посилення конкуренції, скорочення попиту або зниження ринкових цін можуть негативно впливати на обсяги реалізації, величину доходів і рентабельність діяльності. Особливого значення ці чинники набувають для підприємств, фінансові результати яких істотно залежать від коливань ринкової кон’юнктури.

Політичні та геополітичні фактори пов’язані з політичною нестабільністю, воєнними загрозами, міжнародними конфліктами, змінами зовнішньоекономічної політики та обмеженнями міжнародної торгівлі. Їх вплив може проявлятися у порушенні логістичних зв’язків, втраті ринків збуту, зростанні витрат, пошкодженні активів і виникненні труднощів із виконанням договірних зобов’язань. В умовах воєнного стану в Україні зазначені фактори мають особливе значення для забезпечення безперервності господарської діяльності та збереження фінансового потенціалу підприємств [28].

Галузеві фактори визначаються специфікою функціонування окремих секторів економіки, особливостями виробничих процесів, рівнем конкуренції, циклічністю розвитку та залежністю від кон’юнктурних змін. Для різних галузей характерні неоднакові потреби у фінансуванні, тривалість операційного циклу, структура витрат і чутливість до зовнішніх коливань.

Відповідно, галузева належність підприємства значною мірою визначає характер фінансових ризиків та інтенсивність їх прояву.

Внутрішні фактори формуються безпосередньо у процесі функціонування підприємства та відображають особливості його організаційної структури, фінансового стану, управлінських процесів, інвестиційної політики й технологічного забезпечення. Їх своєчасне виявлення має особливе значення, оскільки підприємство володіє певними можливостями щодо регулювання таких чинників через удосконалення системи управління, аналізу та внутрішнього контролю.

Організаційні фактори пов’язані з побудовою системи управління підприємством, розподілом повноважень і відповідальності, якістю фінансового планування та результативністю контрольних процедур. Недостатня координація між структурними підрозділами, нечіткий розподіл функціональних обов’язків і недоліки внутрішнього контролю можуть призводити до несвоєчасного виявлення фінансових загроз, прийняття необґрунтованих рішень та зниження ефективності використання ресурсів.

Фінансові фактори характеризують структуру капіталу, рівень ліквідності та платоспроможності, обсяги дебіторської і кредиторської заборгованості, достатність власних оборотних коштів та збалансованість грошових потоків. Надмірна залежність від позикового фінансування, значні обсяги простроченої дебіторської заборгованості або недостатність ліквідних активів посилюють імовірність виникнення фінансових труднощів. Тому раціональне управління капіталом і фінансовими ресурсами є важливою передумовою обмеження внутрішніх фінансових ризиків [45].

Операційні фактори відображають ефективність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, рівень собівартості продукції, продуктивність діяльності та швидкість обороту активів. Неефективна організація господарських процесів, перевищення запланованих витрат, уповільнення оборотності запасів і дебіторської заборгованості можуть спричиняти погіршення фінансових результатів та виникнення дефіциту

грошових коштів. Відповідно, оптимізація операційних процесів сприяє зниженню фінансових ризиків і підвищенню результативності діяльності підприємства.

Інвестиційні фактори пов’язані з вибором напрямів капіталовкладень, обґрунтованістю інвестиційних рішень, очікуваною дохідністю проєктів та строками їх окупності. Недостатня оцінка інвестиційної привабливості, помилки у прогнозуванні грошових потоків або перевищення запланованих інвестиційних витрат можуть призводити до втрати вкладеного капіталу та зниження загальної прибутковості підприємства. Важливого значення набуває попередній аналіз ефективності інвестицій і контроль за реалізацією відповідних проєктів [44].

Управлінські фактори визначаються професійною компетентністю керівництва, якістю прийняття фінансових рішень, рівнем розвитку ризик-менеджменту та здатністю своєчасно реагувати на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища. Недостатнє інформаційне забезпечення, неефективне стратегічне планування та відсутність системного підходу до управління ризиками можуть посилювати негативні наслідки фінансових загроз. Натомість належна організація управлінських процесів сприяє своєчасному виявленню ризикових ситуацій і формуванню обґрунтованих заходів реагування.

Технологічні фактори характеризують рівень цифровізації фінансових процесів, стан інформаційних систем, використання автоматизованих інструментів аналізу та надійність захисту фінансової інформації. Недосконалість програмного забезпечення, технічні збої, недостатній рівень кібербезпеки або помилки в обробці даних можуть призводити до фінансових втрат, порушення розрахункових операцій і прийняття необґрунтованих управлінських рішень. Водночас упровадження сучасних цифрових технологій створює можливості для підвищення оперативності фінансового аналізу, автоматизації контрольних процедур і своєчасного виявлення потенційних ризиків [49].

Зовнішні та внутрішні фактори перебувають у тісному взаємозв'язку, а їх сукупний вплив визначає рівень фінансової вразливості підприємства. Реалізація окремих чинників може спричиняти зміну прибутковості, втрату ліквідності, погіршення фінансової стійкості, недоотримання запланованих доходів і зростання фінансових втрат. При цьому негативні наслідки впливу зовнішнього середовища можуть істотно посилюватися за наявності внутрішніх організаційних і фінансових недоліків. Отож, систематизація факторів впливу на фінансові ризики підприємства формує основу для їх комплексного аналізу та контролю. Визначення джерел виникнення ризиків, оцінювання характеру їх прояву та встановлення взаємозв'язків між окремими чинниками дозволяють обґрунтувати пріоритетні напрями управлінського впливу, удосконалити процедури внутрішнього контролю та забезпечити своєчасне реагування на потенційні фінансові загрози [48].

Фінансова безпека підприємства тісно пов'язана з фінансовими ризиками, оскільки рівень її забезпечення значною мірою залежить від здатності суб'єкта господарювання своєчасно виявляти, оцінювати та мінімізувати потенційні фінансові загрози. Фінансові ризики виступають одним із ключових чинників впливу на фінансову безпеку, адже їх реалізація може призводити до погіршення ліквідності, зниження платоспроможності, втрати фінансової стійкості, скорочення прибутковості та порушення стабільності господарської діяльності. К. А. Єскіна зазначає, що належний рівень фінансової безпеки передбачає формування ефективної системи управління ризиками, яка забезпечує їх своєчасну ідентифікацію, комплексний аналіз, постійний контроль та розроблення заходів щодо обмеження негативних наслідків [9]. Таким чином, фінансова безпека характеризує ступінь захищеності фінансових інтересів підприємства, тоді як фінансові ризики відображають потенційні загрози їх реалізації, що зумовлює необхідність комплексного підходу до управління ними з метою забезпечення стабільного функціонування та стійкого розвитку підприємства.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Інформаційні ресурси аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства

Ефективність аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства значною мірою визначається якістю інформаційного забезпечення, яке формує основу для своєчасного виявлення потенційних загроз, оцінювання ймовірності їх виникнення та обґрунтування управлінських рішень. В умовах нестабільності економічного середовища, посилення конкуренції, коливань фінансових ринків і зростання невизначеності особливого значення набуває формування цілісної інформаційної системи, здатної забезпечувати керівництво підприємства достовірними, актуальними та аналітично значущими даними про його фінансовий стан, результати діяльності й можливі ризики.

Інформація виступає одним із ключових ресурсів управління фінансовими ризиками, оскільки саме на її основі здійснюється оцінювання фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, прибутковості, структури капіталу та ефективності використання фінансових ресурсів. Недостатність, несвоєчасність або недостовірність інформації може призводити до неправильного визначення рівня фінансових загроз, прийняття необґрунтованих управлінських рішень і зниження результативності контрольних заходів. Водночас належним чином організоване інформаційне забезпечення створює передумови для формування об'єктивної оцінки фінансових ризиків, прогнозування можливих наслідків їх реалізації та розроблення заходів щодо обмеження негативного впливу на діяльність підприємства [47].

Інформаційні ресурси аналізу і контролю фінансових ризиків доцільно розглядати як сукупність документованих відомостей, облікових даних,

показників фінансової та управлінської звітності, нормативно-правової інформації, аналітичних матеріалів і результатів контрольних процедур, які використовуються для ідентифікації, оцінювання, моніторингу та регулювання фінансових ризиків підприємства. Їх характерною особливістю є комплексність, оскільки для об'єктивного дослідження ризикових ситуацій необхідно використовувати інформацію, що формується як безпосередньо на підприємстві, так і за його межами.

Важливо враховувати, що інформаційне забезпечення аналізу та контролю фінансових ризиків не обмежується накопиченням і систематизацією економічних даних. Воно передбачає організацію процесів отримання, перевірки, оброблення, узагальнення, зберігання та передачі інформації відповідним користувачам. При цьому інформаційні потреби окремих суб'єктів управління можуть відрізнятися залежно від їхніх функціональних повноважень, характеру управлінських рішень та рівня відповідальності за фінансові результати діяльності [57].

З позиції аналізу фінансових ризиків інформаційні ресурси використовуються насамперед для визначення тенденцій зміни фінансових показників, встановлення причин відхилень від запланованих результатів, оцінювання фінансової вразливості підприємства та прогнозування можливих загроз. Натомість у системі контролю їх призначення полягає у перевірці дотримання встановлених процедур, своєчасному виявленні порушень, оцінюванні ефективності заходів управління ризиками та формуванні обґрунтованих висновків щодо стану фінансової дисципліни.

Таким чином, інформаційні ресурси виконують одночасно аналітичну, контрольну, прогностичну та управлінську функції, забезпечуючи взаємозв'язок між оцінюванням фінансових ризиків і прийняттям рішень щодо їх обмеження.

Наявність фінансових ризиків та особливостей їх виникнення зумовлює необхідність систематизації інформаційних ресурсів за джерелами формування, економічним змістом і функціональним призначенням. Такий

підхід дозволяє визначити інформаційну базу для дослідження окремих видів фінансових ризиків, встановити можливості використання відповідних даних та забезпечити їх узгодженість у процесі аналітичної й контрольної діяльності.

За джерелами походження інформаційні ресурси доцільно поділяти на внутрішні та зовнішні. Внутрішні ресурси формуються безпосередньо в системі бухгалтерського, управлінського й оперативного обліку підприємства та відображають результати його фінансово-господарської діяльності. Зовнішні ресурси характеризують умови функціонування підприємства, стан фінансових ринків, макроекономічні тенденції, нормативно-правове регулювання та інші чинники, які впливають на рівень фінансових ризиків [32].

До основних внутрішніх інформаційних ресурсів належать фінансова звітність, регістри бухгалтерського обліку, первинні документи, бюджети, фінансові плани, управлінська звітність, договори з контрагентами, кредитна документація, результати інвентаризацій, матеріали внутрішнього контролю та аудиту. Зовнішні інформаційні ресурси охоплюють законодавчі й нормативні акти, офіційну статистичну інформацію, макроекономічні прогнози, дані Національного банку України, інформацію фінансових ринків, відомості про ділову репутацію контрагентів та галузеві аналітичні матеріали.

За функціональним призначенням доцільно виокремлювати облікові, звітні, планові, нормативно-правові, аналітичні та контрольні інформаційні ресурси. Кожна із зазначених груп характеризується специфічним змістом і використовується на відповідних етапах аналізу та контролю фінансових ризиків (табл 2.1).

Наведена класифікація свідчить, що формування інформаційної бази аналізу і контролю фінансових ризиків потребує поєднання різних джерел даних, які доповнюють одне одного та дозволяють забезпечити комплексність дослідження. Зокрема, показники фінансової звітності відображають загальні результати діяльності підприємства, тоді як дані бухгалтерського обліку та первинної документації забезпечують можливість деталізованого вивчення

окремих операцій і встановлення причин виникнення ризикових ситуацій. Планова й аналітична інформація, своєю чергою, використовується для прогнозування потенційних загроз, а результати контрольних процедур дозволяють оцінювати ефективність застосованих заходів щодо їх обмеження.

Таблиця 2.1

Класифікація інформаційних ресурсів аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства

Види інформаційних ресурсів	Основні джерела інформації	Призначення в аналізі та контролі
Облікові	Первинні документи, облікові регістри, оборотно-сальдові відомості	Виявлення відхилень, перевірка фінансових операцій, оцінювання заборгованості
Звітні	Баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, примітки	Оцінювання ліквідності, фінансової стійкості, прибутковості та платоспроможності
Планові	Бюджети, бізнес-плани, фінансові прогнози, платіжні календарі	Встановлення планових параметрів, аналіз відхилень, прогнозування ризиків
Нормативно-правові	Закони, стандарти обліку, внутрішні положення та регламенти	Перевірка дотримання встановлених вимог і фінансових процедур
Аналітичні	Фінансові коефіцієнти, аналітичні звіти, прогнози, рейтинги контрагентів	Визначення рівня ризиків, причин їх виникнення та можливих наслідків
Контрольні	Акти перевірок, звіти внутрішнього аудиту, результати інвентаризацій	Виявлення порушень, оцінювання ефективності контролю, моніторинг ризиків
Зовнішні економічні	Дані НБУ, Держстату, фінансових ринків, галузеві огляди	Оцінювання зовнішніх ризиків і впливу макроекономічних змін

Особливе місце в системі інформаційного забезпечення аналізу фінансових ризиків належить фінансовій звітності підприємства, яка узагальнює інформацію про його активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати та рух грошових коштів. На відміну від окремих облікових документів, фінансова звітність дозволяє сформувати цілісне уявлення про фінансовий стан підприємства, дослідити динаміку основних показників та визначити загальні тенденції зміни рівня фінансових ризиків.

Нормативною основою формування облікової інформації в Україні виступає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [34], який визначає правові засади організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Відповідні положення формують базові вимоги до облікових даних, які використовуються під час фінансового аналізу та здійснення контрольних процедур.

Важливе значення має також Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [35]. Воно визначає загальні вимоги до складу та змісту фінансової звітності підприємств, які застосовують національні стандарти бухгалтерського обліку.

Інформаційні можливості основних форм фінансової звітності щодо аналізу фінансових ризиків систематизовано в таблиці 2.2.

Баланс підприємства є важливим джерелом інформації для оцінювання ризиків ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. На основі його показників визначаються співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань, частка власного капіталу у фінансуванні активів, рівень фінансової залежності від зовнішніх джерел та структура дебіторської і кредиторської заборгованості. Аналіз динаміки відповідних показників дозволяє своєчасно виявляти ознаки погіршення фінансової рівноваги та визначати потенційні загрози виконанню підприємством своїх фінансових зобов'язань.

Таблиця 2.2

Використання фінансової звітності в аналізі фінансових ризиків підприємства

Форма фінансової звітності	**Інформаційне значення**	**Фінансові ризики**
Баланс (Звіт про фінансовий стан), форма № 1	Структура активів, капіталу, зобов'язань, дебіторської заборгованості	Ліквідності, фінансової стійкості, кредитний
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), форма № 2	Доходи, витрати, прибуток, збитки, рентабельність	Прибутковості, операційний
Звіт про рух грошових коштів, форма № 3	Надходження та витрачання коштів за видами діяльності	Ліквідності, платоспроможності, касових розривів
Звіт про власний капітал, форма № 4	Зміни складових власного капіталу	Втрати капіталу, фінансової стійкості
Примітки до фінансової звітності	Деталізація окремих статей, зобов'язань та фінансових інструментів	Кредитний, валютний, процентний та інші

Звіт про фінансові результати використовується для дослідження ризиків зниження прибутковості, зростання витрат і погіршення загальної ефективності діяльності. Інформація про доходи, собівартість реалізованої продукції, фінансові витрати та чистий прибуток дозволяє оцінювати стійкість фінансових результатів і визначати основні причини їх зміни. Особливе значення має встановлення співвідношення між темпами зростання доходів і витрат, оскільки випереджальне збільшення останніх може свідчити про посилення ризику скорочення прибутковості.

Звіт про рух грошових коштів забезпечує інформаційну основу для аналізу здатності підприємства генерувати достатні грошові потоки та своєчасно виконувати фінансові зобов'язання. Його показники дозволяють

дослідити збалансованість надходжень і витрачання коштів, визначити залежність підприємства від зовнішнього фінансування та оцінити можливість виникнення дефіциту ліквідних ресурсів. При цьому позитивний фінансовий результат не завжди супроводжується достатнім обсягом грошових надходжень, що обґрунтовує необхідність комплексного використання показників прибутковості та грошових потоків.

Важливу роль відіграють також примітки до фінансової звітності, які деталізують окремі показники та розкривають додаткові відомості про фінансові інструменти, зобов'язання й облікову політику підприємства. Для підприємств, що складають звітність відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності, особливе значення має МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [53]. Цей стандарт передбачає розкриття інформації про характер і рівень ризиків, пов'язаних із фінансовими інструментами, зокрема кредитного ризику, ризику ліквідності та ринкового ризику, а також підходи підприємства до управління ними.

Разом із тим фінансова звітність має певні обмеження як джерело інформації про ризики, оскільки переважно відображає результати вже здійснених господарських операцій. Тому для своєчасного виявлення потенційних загроз її показники необхідно доповнювати оперативними обліковими даними, внутрішніми прогнозами, фінансовими планами та інформацією про зміни зовнішнього економічного середовища.

Важливою складовою інформаційного забезпечення аналізу і контролю фінансових ризиків є дані бухгалтерського обліку, які забезпечують деталізоване відображення господарських операцій підприємства та формують основу для складання фінансової звітності. На відміну від узагальнених звітних показників, облікова інформація дозволяє досліджувати окремі операції, встановлювати джерела виникнення фінансових зобов'язань, визначати стан розрахунків із контрагентами та контролювати рух фінансових ресурсів.

Особливе значення для аналізу кредитного ризику мають дані аналітичного обліку дебіторської заборгованості, які дозволяють визначати її структуру, строки погашення, частку прострочених платежів і концентрацію заборгованості за окремими контрагентами. Для дослідження ризиків платоспроможності використовуються відомості про кредиторську заборгованість, графіки виконання фінансових зобов'язань та інформація про залишки грошових коштів.

В Україні систематизація облікових даних здійснюється, зокрема, відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування [36]. Вони формують основу для групування інформації про активи, капітал, зобов'язання та господарські операції підприємств, що застосовують відповідний План рахунків.

Водночас інформація бухгалтерського обліку переважно відображає вже здійснені операції, тому для забезпечення превентивного характеру аналізу та контролю фінансових ризиків необхідно використовувати планові й прогнозні показники.

Планова інформація формується в процесі фінансового планування та бюджетування і характеризує очікувані обсяги доходів, витрат, прибутку, грошових надходжень, капіталовкладень і потреби у фінансуванні. Її використання дозволяє встановлювати допустимі параметри фінансової діяльності та визначати можливі відхилення фактичних результатів від запланованих.

Особливе місце серед планових інформаційних ресурсів посідає платіжний календар, який відображає очікувані надходження та витрачання грошових коштів у визначені періоди. На його основі здійснюється прогнозування касових розривів, оцінювання достатності ліквідних ресурсів і визначення потреби в додатковому фінансуванні. Своєчасне зіставлення планових і фактичних грошових потоків дозволяє виявляти потенційні загрози платоспроможності ще до виникнення прострочених фінансових зобов'язань.

Управлінська інформація забезпечує більш оперативне та деталізоване відображення фінансових процесів порівняно з регламентованою фінансовою звітністю. Її склад і періодичність формування визначаються внутрішніми потребами підприємства та можуть охоплювати щоденні звіти про рух коштів, результати виконання бюджетів, показники ефективності використання капіталу, структуру заборгованості, прибутковість окремих напрямів діяльності та виконання фінансових планів.

Таким чином, поєднання облікової, планової та управлінської інформації створює передумови для переходу від оцінювання вже реалізованих фінансових ризиків до своєчасного прогнозування їх виникнення та здійснення попереджувального контролю.

Окрему групу інформаційних ресурсів становлять результати внутрішнього контролю та аудиту, які відображають стан дотримання фінансової дисципліни, ефективність контрольних процедур, виявлені порушення та недоліки в організації управління фінансовими ризиками.

Важливим джерелом інформації є матеріали внутрішніх перевірок, акти інвентаризацій, результати звіряння розрахунків із контрагентами, звіти про виконання контрольних заходів і документи щодо усунення встановлених порушень. Використання цих матеріалів дозволяє визначати причини виникнення ризикових ситуацій та оцінювати результативність заходів, спрямованих на запобігання фінансовим втратам.

Важливість інформаційного забезпечення управління ризиками підкреслюється в концепції COSO. У ній інформація, комунікація та звітування розглядаються як взаємопов'язані елементи системи управління ризиками. Особлива увага приділяється використанню інформаційних систем, передаванню інформації про ризики та формуванню відповідної управлінської звітності [51].

Суттєве значення для організації контрольної діяльності мають також Глобальні стандарти внутрішнього аудиту. Вони визначають професійні засади внутрішнього аудиту, зокрема вимоги до планування аудиторської

діяльності, отримання й оцінювання інформації, документування результатів та формування аудиторських висновків [54].

Використання результатів внутрішнього аудиту дозволяє не лише виявляти окремі порушення, а й оцінювати системні недоліки фінансового управління, які можуть спричиняти повторне виникнення ризикових ситуацій.

Для забезпечення комплексності аналізу фінансових ризиків внутрішню інформацію підприємства необхідно доповнювати відомостями про стан зовнішнього економічного середовища. Це зумовлено тим, що значна частина фінансових загроз виникає під впливом чинників, які не залежать безпосередньо від підприємства.

До найбільш важливих зовнішніх інформаційних ресурсів належать офіційні статистичні дані, інформація Національного банку України щодо валютних курсів і монетарної політики, відомості про інфляційні процеси, ринкові ціни, умови кредитування та загальні тенденції економічного розвитку.

Зокрема, інформація про валютні курси використовується для оцінювання валютного ризику, показники інфляції – для визначення можливого знецінення фінансових ресурсів, а дані про відсоткові ставки – для прогнозування змін вартості позикового капіталу. Ринкова та галузева інформація дозволяє досліджувати зміни конкурентного середовища й оцінювати їх потенційний вплив на доходи, витрати та прибутковість підприємства.

Важливим напрямом використання зовнішніх ресурсів є перевірка інформації про контрагентів. Оцінювання їхнього фінансового стану, платіжної дисципліни, ділової репутації та здатності виконувати договірні зобов'язання створює передумови для своєчасного виявлення кредитного ризику та запобігання виникненню простроченої дебіторської заборгованості.

Результативність аналізу і контролю фінансових ризиків залежить не лише від кількості доступної інформації, а й від її якісних характеристик. Найважливішими вимогами до інформаційних ресурсів є достовірність,

повнота, своєчасність, актуальність, зіставність, доступність і належний рівень захищеності.

Достовірність передбачає відповідність інформації фактичному стану фінансово-господарських операцій підприємства. Повнота характеризує достатність даних для об'єктивного оцінювання ризикових ситуацій, тоді як своєчасність відображає можливість використання інформації до моменту прийняття відповідних управлінських рішень.

Зіставність забезпечує можливість дослідження фінансових показників у динаміці та порівняння результатів діяльності за окремими періодами. Доступність передбачає своєчасне отримання необхідних відомостей уповноваженими користувачами, а захищеність інформації спрямована на запобігання її втраті, спотворенню або несанкціонованому використанню.

Важливим орієнтиром організації інформаційного забезпечення є міжнародний стандарт ISO 31000:2018 «Risk management – Guidelines» [54], який передбачає системний підхід до ідентифікації, аналізу, оцінювання, оброблення та моніторингу ризиків, а також належну комунікацію інформації щодо них.

У сучасних умовах підвищенню якості інформаційного забезпечення сприяє використання цифрових технологій та автоматизованих інформаційних систем. Вони дозволяють інтегрувати дані бухгалтерського й управлінського обліку, оперативно формувати аналітичну звітність, відстежувати відхилення фінансових показників і контролювати дотримання встановлених обмежень.

Особливі можливості створює застосування інструментів бізнес-аналітики, автоматизованих систем бюджетування та моделей прогнозування грошових потоків. Їх використання сприяє своєчасному виявленню несприятливих тенденцій, підвищенню оперативності фінансового контролю та формуванню обґрунтованих управлінських рішень. Водночас ефективність цифрових інструментів безпосередньо залежить від якості вихідної інформації, правильності налаштування аналітичних моделей та належної організації контролю за обробленням даних.

Отже, інформаційні ресурси є основою функціонування системи аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства, забезпечуючи формування необхідних даних для виявлення потенційних загроз, оцінювання їх впливу на фінансовий стан та обґрунтування заходів щодо їх обмеження. Комплексне використання облікової, звітної, планової, управлінської, контрольної та зовнішньої інформації дозволяє підвищити об'єктивність аналітичних висновків, своєчасність контрольних процедур і результативність управління фінансовими ризиками. Водночас удосконалення інформаційного забезпечення має здійснюватися з урахуванням сучасних цифрових технологій, вимог до якості інформації та необхідності забезпечення її належного захисту.

2.2. Методичні підходи до аналізу та оцінювання фінансових ризиків підприємства

В умовах нестабільності економічного середовища та зростання невизначеності результатів господарської діяльності особливого значення набуває аналіз фінансових ризиків підприємства, спрямований на своєчасне виявлення потенційних загроз, визначення причин їх виникнення та оцінювання можливих наслідків для фінансового стану. Зміни ринкової кон’юнктури, коливання валютних курсів, інфляційні процеси, обмеженість фінансових ресурсів і посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування зумовлюють необхідність систематичного дослідження ризиків, які можуть впливати на ліквідність, платоспроможність, прибутковість та фінансову стійкість підприємства. За таких обставин аналіз фінансових ризиків виступає важливим інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення управління, що дозволяє не лише оцінювати поточний рівень фінансових загроз, а й прогнозувати можливі зміни фінансових результатів у майбутньому.

Аналіз фінансових ризиків є складовою комплексного фінансового аналізу підприємства та передбачає систематичне дослідження внутрішніх і зовнішніх чинників, які можуть спричиняти відхилення фактичних результатів діяльності від запланованих показників. Його проведення ґрунтується на використанні сукупності економічних показників, аналітичних методів і спеціальних процедур, що забезпечують можливість визначення характеру ризиків, оцінювання ймовірності їх реалізації та встановлення масштабів потенційних фінансових втрат. Водночас важливим завданням такого аналізу є виявлення взаємозв'язків між окремими видами фінансових ризиків, оскільки погіршення одного показника може зумовлювати виникнення додаткових загроз для інших аспектів фінансової діяльності підприємства.

Економічна сутність аналізу фінансових ризиків полягає у формуванні обґрунтованої оцінки можливих відхилень фінансових результатів від очікуваних значень з урахуванням впливу ризикоутворювальних факторів. При цьому об'єктами аналітичного дослідження виступають фінансові ресурси, активи, зобов'язання, власний і позиковий капітал, грошові потоки, доходи, витрати та фінансові результати підприємства. Оцінювання зазначених складових дозволяє визначити найбільш вразливі напрями фінансової діяльності, встановити рівень залежності підприємства від несприятливих економічних змін та обґрунтувати необхідність застосування відповідних заходів управління ризиками.

Особливістю аналізу фінансових ризиків є його орієнтація не лише на дослідження фактичного фінансового стану підприємства, а й на оцінювання можливих сценаріїв розвитку подій. На відміну від традиційного фінансового аналізу, який переважно спрямований на встановлення тенденцій зміни економічних показників і визначення результативності діяльності за минулі періоди, аналіз фінансових ризиків передбачає врахування невизначеності майбутніх умов господарювання, ймовірності виникнення несприятливих ситуацій та величини можливих фінансових наслідків. Це зумовлює

необхідність поєднання ретроспективного, поточного та перспективного підходів до оцінювання фінансової діяльності підприємства.

Важливе значення має також розмежування понять аналізу та оцінювання фінансових ризиків. Аналіз фінансових ризиків передбачає комплексне дослідження їх економічної природи, джерел виникнення, чинників впливу, взаємозв'язків і можливих наслідків. Натомість оцінювання фінансових ризиків спрямоване на визначення рівня ризику за допомогою якісних і кількісних характеристик, які дозволяють встановити ступінь його значущості для підприємства. Таким чином, оцінювання є важливою складовою аналітичного процесу, результати якого використовуються для ранжування фінансових загроз, визначення допустимого рівня ризику та вибору найбільш обґрунтованих управлінських рішень.

Метою аналізу фінансових ризиків підприємства є формування достовірної та об'єктивної інформації про характер, масштаби й можливі наслідки фінансових загроз для забезпечення своєчасного прийняття рішень щодо їх попередження, обмеження або мінімізації. Досягнення зазначеної мети передбачає визначення основних джерел виникнення ризиків, дослідження факторів їх формування, оцінювання ймовірності настання ризикових подій, розрахунок можливих фінансових втрат, встановлення допустимих меж ризику та обґрунтування заходів щодо підтримання фінансової рівноваги підприємства [4].

Методика аналізу фінансових ризиків повинна ґрунтуватися на принципах системності, комплексності, об'єктивності, безперервності та економічної обґрунтованості. Дотримання зазначених принципів забезпечує послідовне дослідження фінансових ризиків із урахуванням взаємозалежності окремих показників, використання достовірної інформаційної бази та можливості своєчасного реагування на зміни фінансового стану підприємства. Особливого значення набуває принцип комплексності, який передбачає одночасне врахування кількісних характеристик фінансових ризиків і якісних

особливостей їх виникнення та прояву. На рисунку 2.1 узагальнено методи оцінки фінансових ризиків, які запропонувала О. А. Зоріна [13]

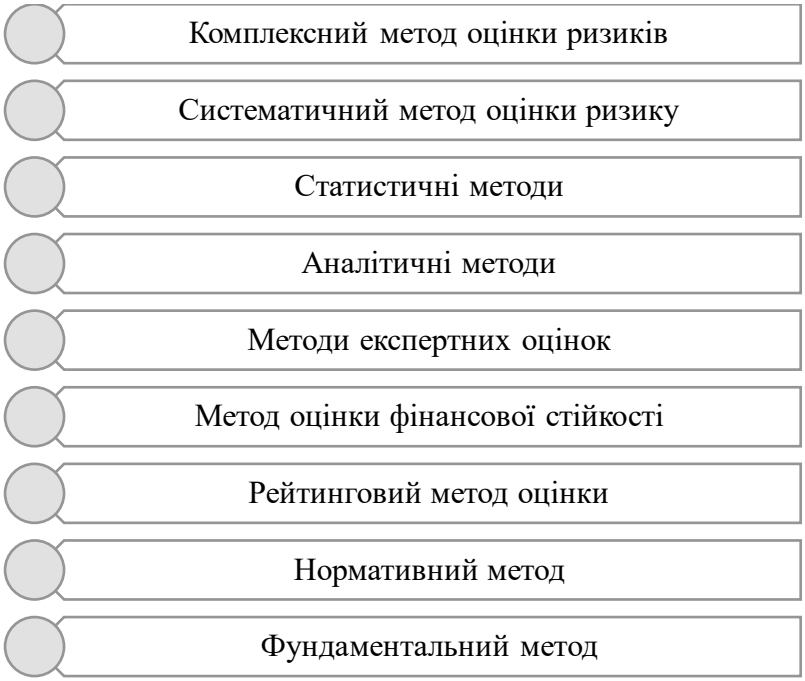

Рис. 2.1. Методи оцінки фінансових ризиків

Для оцінювання фінансових ризиків підприємства застосовують різноманітні методи, які відрізняються підходами до визначення рівня ризику, інформаційними потребами та особливостями практичного використання. Основними серед них є:

1. Комплексний метод передбачає визначення ризику в абсолютному та відносному вираженні шляхом оцінювання його впливу на основні фінансово-економічні показники підприємства. Отримані результати використовуються для обґрунтування доцільності прийняття ризикових рішень.

2. Метод оцінювання систематичного ризику ґрунтується на використанні коефіцієнта β, який характеризує чутливість дохідності окремого фінансового активу до ринкових коливань. Його застосовують переважно для оцінювання інвестиційних ризиків і порівняння ризикованості фінансових вкладень.

3. Статистичні методи базуються на дослідженні історичних даних для визначення ймовірності виникнення ризикових подій і можливих відхилень фінансових результатів. До них належать розрахунок дисперсії, варіації,

очікуваних значень, аналіз імовірнісних розподілів, дерева рішень та імітаційне моделювання. Вони дозволяють оцінювати різні сценарії розвитку подій із використанням кількісних показників.

4. Аналітичні методи передбачають застосування економіко-математичних моделей для дослідження впливу окремих чинників на фінансові результати. Найпоширенішими є аналіз чутливості, сценарний аналіз, коригування ставки дисконту з урахуванням ризику та метод достовірних еквівалентів. Їх використовують переважно для оцінювання інвестиційних проєктів.

5. Методи експертних оцінок ґрунтуються на узагальненні професійних суджень фахівців щодо ймовірності виникнення ризиків та можливих наслідків їх реалізації. Вони особливо актуальні за недостатності статистичної інформації, проте характеризуються певним рівнем суб'єктивності.

6. Метод оцінювання фінансової стійкості спрямований на визначення ризику погіршення фінансового стану підприємства на основі дослідження достатності власних і залучених ресурсів для фінансування активів та покриття витрат. Він дозволяє встановлювати потенційні зони фінансової нестійкості й оцінювати наслідки реалізації управлінських рішень.

7. Рейтинговий метод передбачає формування інтегральної оцінки фінансового ризику на основі сукупності відібраних показників, їх вагових коефіцієнтів та встановлених критеріїв. Його перевагою є можливість порівняння підприємств або окремих напрямів діяльності за рівнем ризикованості.

8. Нормативний метод базується на зіставленні фактичних фінансових коефіцієнтів із визначеними нормативними або рекомендованими значеннями. Для оцінювання використовують показники ліквідності, фінансової автономії, заборгованості та платоспроможності, що дозволяє виявляти відхилення та визначати рівень фінансових загроз.

9. Фундаментальний метод передбачає комплексне дослідження внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають фінансовий стан

підприємства. Основна увага приділяється показникам прибутковості, структурі капіталу, ефективності використання активів, динаміці витрат і рентабельності власного капіталу (ROE).

Таким чином, кожен із наведених методів характеризується певними перевагами та обмеженнями, тому для комплексного оцінювання фінансових ризиків підприємства доцільно поєднувати кількісні та якісні методи аналізу. Це дозволяє враховувати специфіку окремих ризиків, підвищувати обґрунтованість аналітичних висновків і формувати ефективні заходи щодо мінімізації можливих фінансових втрат.

Основною метою управління фінансовими ризиками є забезпечення фінансової безпеки підприємства, збереження його ринкової вартості та мінімізація можливих фінансових втрат. Важливу роль у цьому процесі відіграє аналіз фінансових ризиків, який, за підходом І. Бланка, передбачає дослідження впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на фінансовий стан підприємства з метою своєчасного виявлення та об’єктивного оцінювання потенційних загроз.

С. М. Жукевич, Н. І. Карпишин зазначають, що методика аналізу фінансових ризиків охоплює формування інформаційної бази, ідентифікацію ризиків, визначення ймовірності їх виникнення, оцінювання можливих фінансових втрат та обґрунтування заходів щодо їх зниження. При цьому фінансові ризики поділяють на систематичні, зумовлені впливом ринкових чинників, і несистематичні, пов’язані з особливостями діяльності конкретного підприємства. До першої групи належать валютні, відсоткові та цінові ризики, а до другої – ризики втрати фінансової стійкості, неплатоспроможності, кредитні та інвестиційні ризики [11].

Особливе значення в процесі аналізу має кількісне оцінювання фінансових ризиків, що передбачає визначення ймовірності настання несприятливих подій і величини можливих втрат доходу, прибутку або капіталу. Вибір методів оцінювання залежить від характеру ризику, достовірності інформації, професійної підготовки аналітиків і наявного

технічного забезпечення. За ступенем можливих негативних наслідків ризики доцільно розмежовувати на допустимі, критичні та катастрофічні, що дозволяє визначати межі прийнятного ризику та обґрунтовувати відповідні управлінські рішення.

Т. Р. Портоварас зазначає, що класифікацію фінансових ризиків доцільно здійснювати на основі аналізу показників фінансового стану підприємства, відхилення яких від нормативних значень дозволяє виявляти ризики ліквідності, платоспроможності, рентабельності та ділової активності. При цьому аналіз фінансових ризиків передбачає три послідовні етапи: ідентифікацію проблемних напрямів діяльності, оцінювання впливу ризикових чинників на фінансові показники та мінімізацію можливих негативних наслідків шляхом розроблення відповідних управлінських заходів (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Алгоритм аналізу фінансових ризиків у системі управління підприємством

На першому етапі здійснюється експрес-діагностика фінансового стану підприємства шляхом зіставлення фактичних значень фінансових показників із нормативними. Виявлені відхилення свідчать про наявність потенційних фінансових загроз і визначають напрями подальшого дослідження. Додатково передбачається проведення аналізу ймовірності банкрутства, що дозволяє оцінити загрозу втрати фінансової стійкості підприємства.

Другий етап охоплює оцінювання виявлених ризиків шляхом дослідження взаємозв'язків між факторами впливу та результативними фінансовими показниками. Для цього використовуються аналіз фінансового левериджу та кореляційно-регресійний аналіз, які дозволяють визначити характер і ступінь впливу окремих чинників на фінансовий стан підприємства. Завершальним етапом є мінімізація фінансових ризиків, що передбачає розроблення заходів щодо послаблення або усунення негативного впливу ризикоутворювальних факторів у короткостроковій і довгостроковій перспективі. Таким чином, запропонований алгоритм забезпечує системний підхід до аналізу фінансових ризиків та формує основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

2.3. Методика контролю фінансових ризиків підприємства

В умовах зростання економічної невизначеності та посилення впливу внутрішніх і зовнішніх загроз особливого значення набуває організація ефективного контролю фінансових ризиків підприємства. Нестабільність фінансових ринків, коливання валютних курсів, інфляційні процеси, обмеженість фінансових ресурсів і зміни умов господарювання зумовлюють необхідність постійного відстеження факторів, здатних негативно впливати на фінансовий стан підприємства. За таких обставин контроль фінансових ризиків виступає важливою складовою системи управління, спрямованою на

своєчасне виявлення потенційних загроз, запобігання фінансовим втратам та забезпечення стабільності господарської діяльності.

Контроль фінансових ризиків є невід'ємним елементом фінансового менеджменту підприємства та забезпечує систематичне спостереження за ризиковими процесами, перевірку дотримання встановлених фінансових обмежень, оцінювання результативності заходів управління ризиками та своєчасне реагування на виявлені відхилення. Його здійснення передбачає використання сукупності організаційних процедур, методичних прийомів та інформаційних ресурсів, які дозволяють визначати відповідність фактичного рівня фінансових ризиків установленим критеріям прийнятності й оцінювати ефективність управлінських рішень.

Важливо зазначити, що контроль фінансових ризиків не обмежується перевіркою результатів уже здійснених фінансових операцій. Його призначення полягає також у попередженні виникнення ризикових ситуацій, виявленні передумов можливого погіршення фінансового стану та забезпеченні своєчасного коригування фінансової політики підприємства. Це зумовлює необхідність поєднання попереднього, поточного та наступного контролю, які забезпечують безперервність контрольного процесу на різних етапах прийняття і реалізації фінансових рішень.

Особливістю контролю фінансових ризиків є його тісний взаємозв'язок з аналітичною діяльністю підприємства. Якщо аналіз фінансових ризиків спрямований на дослідження причин їх виникнення, визначення ймовірності реалізації та оцінювання можливих наслідків, то контроль забезпечує перевірку дотримання встановлених процедур управління ризиками, виявлення відхилень від допустимих параметрів і оцінювання своєчасності та результативності заходів реагування. Таким чином, аналіз формує інформаційно-аналітичну основу контрольної діяльності, тоді як контроль забезпечує практичне використання результатів аналізу для підтримання належного рівня фінансової безпеки підприємства.

Метою контролю фінансових ризиків підприємства є забезпечення дотримання встановлених критеріїв прийнятності ризику, своєчасне виявлення відхилень у фінансовій діяльності та запобігання виникненню надмірних фінансових втрат. Реалізація зазначеної мети передбачає перевірку обґрунтованості фінансових операцій, моніторинг показників ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, контроль за виконанням фінансових зобов'язань, оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів і визначення результативності заходів щодо мінімізації ризиків.

Об'єктами контролю фінансових ризиків виступають фінансові ресурси підприємства, грошові потоки, активи, зобов'язання, власний і залучений капітал, інвестиційні операції, розрахунки з контрагентами та інші складові фінансової діяльності, у процесі здійснення яких можуть виникати ризикові ситуації. При цьому особливу увагу доцільно приділяти операціям, що характеризуються підвищеною ймовірністю фінансових втрат, значними обсягами залучених ресурсів або істотним впливом на фінансову стійкість підприємства.

Ефективність контролю фінансових ризиків значною мірою залежить від належної організації контрольного процесу, чіткого розподілу функціональних повноважень між відповідальними особами, визначення періодичності перевірок і встановлення критеріїв оцінювання ризикових ситуацій. Важливе значення має також формування системи внутрішніх регламентів, які визначають порядок здійснення фінансових операцій, допустимі межі ризику, процедури їх моніторингу та механізми реагування на виявлені порушення.

Контроль фінансових ризиків повинен ґрунтуватися на принципах системності, безперервності, об'єктивності, своєчасності, комплексності та превентивності. Дотримання зазначених принципів дозволяє забезпечити узгодженість контрольних процедур із загальною системою управління підприємством, своєчасно виявляти потенційні загрози та запобігати їх негативному впливу на фінансові результати діяльності. Особливого значення

набуває ризик-орієнтований підхід, який передбачає концентрацію контрольних заходів на найбільш вразливих напрямах фінансової діяльності з урахуванням імовірності виникнення ризикових подій і масштабів можливих наслідків.

А. В. Пінті та І. С. Лапіна зазначають, що основними функціями фінансового контролінгу є моніторинг виконання встановлених фінансових планів і показників, виявлення та оцінювання відхилень фактичних результатів від запланованих, своєчасна діагностика негативних змін фінансового стану підприємства. Важливе значення має також розроблення оперативних управлінських рішень щодо усунення виявлених недоліків, коригування фінансових цілей і ключових показників ефективності відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Таким чином, фінансовий контролінг забезпечує узгодженість поточної фінансової діяльності зі стратегічними цілями підприємства та сприяє своєчасному реагуванню на фінансові ризики [30].

Важливим інструментом контролю фінансових ризиків підприємства є формування карти ризиків, яка дозволяє систематизувати потенційні загрози, визначити джерела їх виникнення та оцінити можливий вплив на результати фінансово-господарської діяльності. Процес її розроблення передбачає послідовне збирання й опрацювання інформації, ідентифікацію ризикових чинників, їх групування та оцінювання. Особливого значення набуває взаємодія підрозділів ризик-менеджменту та контролінгу, що забезпечує комплексність дослідження і підвищує обґрунтованість отриманих результатів. Послідовність основних процедур формування та коригування карти ризиків підприємства представлено на рисунку 2.3.

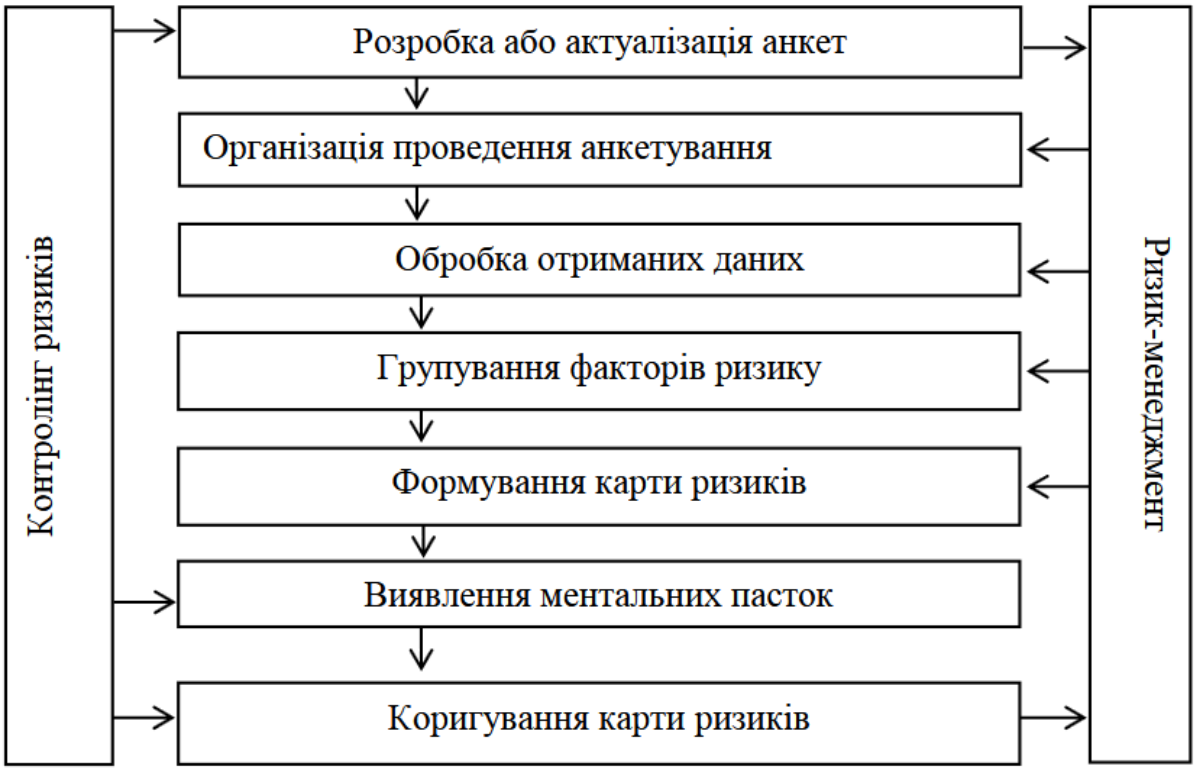

Рис. 2.3. Алгоритм формування та коригування карти фінансових ризиків підприємства

Початковий етап передбачає розроблення або оновлення анкет, проведення опитування відповідальних працівників та опрацювання отриманих результатів. На основі зібраної інформації здійснюється групування ризикових чинників і формування карти ризиків, яка відображає основні загрози фінансовій діяльності підприємства. Важливою складовою цього процесу є виявлення ментальних пасток, тобто суб'єктивних помилок сприйняття та оцінювання ризиків, які можуть впливати на достовірність результатів. Завершальним етапом виступає коригування карти ризиків з урахуванням виявлених недоліків і результатів спільної роботи контролінгу та ризик-менеджменту.

Отож, застосування зазначеного алгоритму сприяє систематизації фінансових загроз, підвищенню об'єктивності їх оцінювання та вдосконаленню контрольних процедур. Формування й періодичне оновлення карти ризиків дозволяє визначати пріоритетні напрями фінансового контролю,

своєчасно реагувати на зміни ризикового середовища та обґрунтовувати заходи щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Організація фінансового контролінгу на підприємстві є комплексним процесом, що передбачає послідовне формування взаємопов'язаних управлінських, організаційних та аналітичних механізмів. Важливою передумовою його ефективності є визначення фінансових цілей і завдань відповідно до стратегії розвитку підприємства з урахуванням змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Особливе значення при цьому мають раціональне управління капіталом, забезпечення достатності фінансових ресурсів і вибір оптимальних джерел їх формування.

Важливими складовими фінансового контролінгу є формування єдиної облікової політики, узгодження підходів до ціноутворення, удосконалення фінансового планування та забезпечення ефективної взаємодії структурних підрозділів. Належна організація інформаційних потоків і документообігу створює передумови для своєчасного оцінювання фінансових результатів, виявлення відхилень від запланованих показників та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

А. В. Пінті, І. С. Лапіна вказують, що окреме місце в системі фінансового контролінгу належить контролю фінансових ризиків, який передбачає виявлення потенційних загроз, оцінювання їх впливу на діяльність підприємства та розроблення заходів щодо обмеження можливих втрат [30]. Одним із таких заходів є хеджування, що дозволяє зменшувати вплив несприятливих змін ринкових умов за допомогою відповідних фінансових інструментів. Таким чином, ефективно організований фінансовий контролінг сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства, зниженню ризиковості його діяльності та забезпеченню стабільного розвитку.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Планування фінансових ризиків підприємства та методи їх мінімізації

В умовах нестабільності економічного середовища та зростання невизначеності результатів господарської діяльності важливого значення набуває планування фінансових ризиків підприємства, яке виступає невід'ємною складовою системи фінансового управління та забезпечення його фінансової безпеки. Зміни ринкової кон'юнктури, коливання валютних курсів, інфляційні процеси, обмеженість фінансових ресурсів і посилення конкуренції зумовлюють необхідність завчасного визначення потенційних загроз та розроблення заходів щодо обмеження їх негативного впливу. За таких обставин планування фінансових ризиків дозволяє підприємству не лише передбачати можливі несприятливі ситуації, а й формувати відповідні механізми реагування, спрямовані на підтримання ліквідності, платоспроможності, прибутковості та фінансової стійкості.

Планування фінансових ризиків доцільно розглядати як цілеспрямований процес визначення потенційних фінансових загроз, прогнозування ймовірності їх виникнення та можливих наслідків, встановлення допустимого рівня ризику й обґрунтування заходів щодо його обмеження. Його основне призначення полягає у створенні передумов для своєчасного прийняття управлінських рішень, раціонального розподілу фінансових ресурсів і запобігання виникненню надмірних фінансових втрат. При цьому планування повинно враховувати стратегічні цілі підприємства, особливості його фінансового стану, характер господарських операцій та очікувані зміни зовнішнього середовища.

Особливістю планування фінансових ризиків є його превентивний характер, оскільки відповідні заходи розробляються до моменту реалізації

потенційних загроз. На відміну від поточного контролю, який спрямований на відстеження ризикових ситуацій і перевірку дотримання встановлених обмежень, планування дозволяє заздалегідь визначати можливі сценарії розвитку подій, оцінювати потребу у фінансових резервах та встановлювати порядок дій у разі виникнення несприятливих обставин. Це забезпечує взаємозв'язок між прогнозуванням фінансових показників, управлінням ризиками та організацією контрольних процедур.

Важливим аспектом планування є узгодження очікуваного рівня фінансових ризиків із фінансовими можливостями підприємства. Прийняття надмірного ризику може спричиняти втрату платоспроможності, зростання боргового навантаження та погіршення фінансової стійкості. Водночас надмірне обмеження ризикових операцій здатне стримувати інвестиційну активність і знижувати потенційну прибутковість діяльності. Тому планування повинно передбачати визначення економічно обґрунтованого співвідношення між очікуваною дохідністю фінансових операцій і допустимим рівнем можливих втрат.

Метою планування фінансових ризиків підприємства є формування системи попереджувальних заходів, спрямованих на забезпечення прийнятного рівня фінансових загроз та мінімізацію їх можливих наслідків. Досягнення зазначеної мети передбачає прогнозування ризикових ситуацій, встановлення лімітів фінансових ризиків, визначення потреби у резервних фінансових ресурсах, вибір способів нейтралізації потенційних загроз і формування системи показників для подальшого моніторингу та контролю.

Планування фінансових ризиків повинно здійснюватися на основі принципів системності, обґрунтованості, гнучкості, безперервності та узгодженості зі стратегічними цілями підприємства. Особливого значення набуває принцип гнучкості, який передбачає можливість оперативного перегляду запланованих заходів відповідно до змін фінансового стану підприємства та умов його функціонування. Водночас безперервність

планування забезпечує своєчасне оновлення прогнозних оцінок і підтримання актуальності заходів реагування на фінансові загрози.

Н. О. Гнип стверджує, що фінансове планування ризиків підприємства передбачає вибір оптимальних способів фінансування заходів щодо їх запобігання та покриття можливих збитків. Відповідно до цього формується фінансовий ризик-план, який охоплює витрати на превентивні заходи, створення резервів самострахування, сплату страхових внесків, залучення позикових коштів для компенсації втрат, а також можливе використання державної фінансової підтримки.

Важливою складовою ризик-плану є визначення обсягів і джерел фінансування заходів з управління ризиками. При цьому доцільно розмежовувати витрати на попередження ризикових подій, компенсацію збитків після їх настання та поточне адміністрування системи ризик-менеджменту. Такий підхід дозволяє раціонально розподіляти фінансові ресурси та враховувати потребу в коштах на різних етапах реалізації ризиків.

Основними джерелами фінансування ризиків можуть виступати власні кошти підприємства, сформовані резерви, страхові відшкодування, банківські кредити та інші залучені ресурси, а також державна підтримка за наявності відповідних програм. Вибір конкретного джерела залежить від характеру ризику, величини потенційних втрат, фінансових можливостей підприємства та строків виникнення потреби у фінансуванні.

Т. В. Гуштан, К. П. Індус, М. Й. Ковач зазначають, що в системі управління фінансовими ризиками підприємства важливе місце належить методам їх нейтралізації, які спрямовані на обмеження ймовірності виникнення несприятливих подій та зменшення можливих фінансових втрат. До основних методів належать:

1. Уникнення ризику передбачає відмову від фінансових операцій, які характеризуються надмірним рівнем ризикованості. Такий підхід може реалізовуватися шляхом обмеження використання позикового капіталу,

скорочення вкладень у низьколіквідні активи та відмови від потенційно збиткових фінансових рішень.

2. Лімітування концентрації ризиків полягає у встановленні внутрішніх фінансових обмежень, спрямованих на недопущення надмірного зосередження ризиків. Зокрема, визначаються граничні обсяги позикових коштів, допустимий рівень дебіторської заборгованості, мінімальна частка ліквідних активів та максимальні розміри фінансових вкладень.

3. Хеджування передбачає використання спеціальних фінансових інструментів, зокрема похідних фінансових інструментів, для обмеження можливих втрат унаслідок несприятливих змін валютних курсів, відсоткових ставок або ринкових цін. Застосування цього методу супроводжується певними витратами, пов'язаними з укладанням і виконанням відповідних угод.

4. Диверсифікація ґрунтується на розподілі фінансових ресурсів між різними об'єктами інвестування, напрямами діяльності або фінансовими інструментами. Її застосування дозволяє зменшувати концентрацію ризиків і обмежувати можливі втрати від несприятливих результатів окремих операцій.

5. Розподіл ризиків передбачає передавання частини фінансової відповідальності іншим учасникам господарських відносин на основі договірних домовленостей. Це дозволяє розмежовувати можливі фінансові втрати між партнерами з урахуванням їхніх можливостей щодо управління відповідними ризиками.

6. Самострахування полягає у формуванні підприємством власних фінансових резервів для покриття можливих збитків у разі реалізації ризикових подій. Такий підхід забезпечує наявність внутрішніх джерел компенсації фінансових втрат і зменшує залежність від зовнішніх механізмів захисту.

7. Страхування передбачає передавання визначених договором ризиків страховій компанії за відповідну плату. У разі настання страхового випадку підприємство отримує відшкодування відповідно до умов договору, що

дозволяє частково або повністю компенсувати понесені збитки в межах страхового покриття.

Отож, використання методів нейтралізації фінансових ризиків дозволяє підприємству формувати комплексну систему захисту від можливих фінансових втрат. Вибір відповідних інструментів залежить від характеру ризиків, імовірності їх реалізації, масштабів потенційних збитків та фінансових можливостей підприємства. Поєднання зазначених методів сприяє підвищенню ефективності контролю фінансових ризиків, забезпеченню фінансової стійкості та підтриманню стабільності господарської діяльності.

Важливим напрямом удосконалення планування фінансових ризиків підприємства є використання збалансованої системи показників (Balanced Scorecard, BSC), яка забезпечує узгодження стратегічних цілей із результатами фінансово-господарської діяльності. Інтеграція ризик-орієнтованих показників у систему стратегічного управління дозволяє своєчасно виявляти потенційні загрози, оцінювати їх вплив на досягнення запланованих результатів та визначати пріоритетні напрями управлінського реагування. При цьому залежно від організаційних особливостей підприємства, рівня розвитку системи ризик-менеджменту та наявних ресурсів можуть застосовуватися різні підходи до врахування фінансових ризиків у процесі планування. Основні підходи, їх переваги та обмеження систематизовано в таблиці 3.1.

Наведені підходи відрізняються ступенем інтеграції ризик-орієнтованих показників у систему стратегічного управління підприємством, складністю практичної реалізації та можливостями комплексного врахування фінансових загроз. Найпростішим варіантом є доповнення традиційної збалансованої системи показників окремими індикаторами ризику, що не потребує суттєвої перебудови наявних управлінських процесів. Водночас такий підхід не завжди дозволяє забезпечити повноту ідентифікації ризиків та чіткий розподіл відповідальності за їх контролювання.

Виокремлення ризиків у самостійну складову BSC сприяє підвищенню уваги до ризикових чинників у процесі стратегічного планування, однак може

ускладнювати узгодження фінансових і нефінансових показників. Використання моделі BCR-card забезпечує ширше охоплення факторів впливу, оскільки передбачає врахування не лише потенційних загроз, а й можливостей розвитку підприємства. Найбільш комплексним серед розглянутих є комбінований підхід, який дозволяє формувати окрему систему показників ризику та встановлювати взаємозв'язки між ними, проте потребує значних організаційних і фінансових ресурсів.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика підходів до планування фінансових ризиків на основі збалансованої системи показників [40]

Підхід до планування ризиків	**Переваги застосування**	**Основні обмеження**
Інтеграція ризик-орієнтованих індикаторів у традиційну BSC (BSC plus)	Нескладне впровадження; зрозумілість показників для користувачів; можливість використання наявної системи оцінювання	Імовірність неповного охоплення ризикових чинників; труднощі з визначенням відповідальності за взаємопов'язані ризики
Формування додаткової складової «Ризики» у структурі BSC	Розширення можливостей ідентифікації ризиків; виокремлення ризик-менеджменту як самостійного напряму управління	Можливе порушення логіки взаємозв'язків між показниками; ускладнення процедур стратегічного планування
Побудова системи на основі стратегічних факторів успіху (BCR-card)	Комплексне врахування загроз і потенційних можливостей; дослідження впливу зовнішнього середовища	Значні організаційні та фінансові витрати на впровадження; недостатня конкретизація відповідальності за окремі ризики
Комбінування окремої ризик-орієнтованої BSC із підходом BCR-card	Формування спеціалізованої системи показників ризику; можливість автоматизації відстеження причинно-наслідкових зв'язків	Висока складність організації та практичного використання; потреба в додаткових ресурсах і спеціалізованих знаннях

Таким чином, вибір підходу до планування фінансових ризиків на основі збалансованої системи показників повинен враховувати масштаби діяльності підприємства, складність його фінансових операцій, рівень розвитку ризик-менеджменту та наявні інформаційні ресурси. Для підприємств із відносно простою організаційною структурою доцільним може бути доповнення наявної BSC ризик-орієнтованими показниками, тоді як для великих підприємств із розгалуженою системою фінансових відносин більш обґрунтованим є застосування комплексних підходів. Це створює передумови для узгодження планування фінансових ризиків зі стратегічними цілями та підвищення результативності внутрішнього контролю.

3.2. Організаційно-методичні засади управління фінансовими ризиками підприємства

У сучасних умовах господарювання, що характеризуються нестабільністю економічного середовища, посиленням конкуренції та зростанням невизначеності фінансових результатів, особливого значення набуває формування ефективної системи управління фінансовими ризиками підприємства. Коливання валютних курсів, інфляційні процеси, зміни вартості фінансових ресурсів, порушення платіжної дисципліни та обмеженість доступу до зовнішнього фінансування створюють додаткові загрози для стабільного функціонування суб’єктів господарювання. За таких обставин здатність підприємства своєчасно виявляти потенційні ризики, оцінювати їх можливі наслідки та застосовувати відповідні заходи реагування стає важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та прибутковості діяльності.

Управління фінансовими ризиками є невід’ємною складовою загальної системи управління підприємством, оскільки прийняття практично кожного

фінансового рішення супроводжується певним рівнем невизначеності. Залучення позикового капіталу, здійснення інвестицій, формування структури активів, управління грошовими потоками та проведення розрахунків із контрагентами можуть спричиняти виникнення різноманітних ризикових ситуацій. Водночас ефективне управління передбачає не повне усунення ризиків, що в умовах підприємницької діяльності практично неможливо, а встановлення їх економічно обґрунтованого рівня з урахуванням очікуваної дохідності та фінансових можливостей підприємства.

Управління фінансовими ризиками доцільно розглядати як цілеспрямований і безперервний процес виявлення, аналізу, оцінювання, регулювання та контролю фінансових загроз, спрямований на обмеження можливих втрат, підтримання фінансової рівноваги та забезпечення досягнення стратегічних цілей підприємства. Такий підхід передбачає поєднання організаційних, економічних, аналітичних і контрольних інструментів, використання яких дозволяє враховувати характер ризикових чинників та своєчасно адаптувати фінансову політику до змін внутрішнього й зовнішнього середовища.

Особливістю управління фінансовими ризиками є його комплексний характер, що проявляється у взаємозв’язку стратегічного планування, фінансового аналізу, прогнозування, внутрішнього контролю та прийняття управлінських рішень. Кожен із зазначених елементів виконує відповідні функції: планування визначає допустимі параметри ризику та необхідні ресурси для його обмеження, аналіз забезпечує виявлення причин і можливих наслідків ризикових ситуацій, а контроль дозволяє оцінювати дотримання встановлених обмежень і результативність застосованих заходів. Їх узгоджене функціонування створює передумови для формування цілісної системи управління фінансовими ризиками підприємства.

Важливо зазначити, що фінансові ризики можуть мати різний характер, масштаби та ступінь впливу на результати діяльності підприємства. Одні з них виникають під впливом зовнішніх економічних чинників і практично не

піддаються безпосередньому регулюванню, тоді як інші формуються внаслідок внутрішніх управлінських рішень та можуть бути обмежені шляхом удосконалення фінансової політики, організації контрольних процедур і раціонального використання ресурсів. Це зумовлює необхідність диференційованого підходу до вибору методів управління залежно від джерел виникнення, ймовірності реалізації та величини потенційних фінансових втрат.

Основною метою управління фінансовими ризиками підприємства є забезпечення прийнятного співвідношення між очікуваними фінансовими результатами та можливими втратами, підтримання фінансової безпеки й створення умов для стабільного розвитку. Досягнення зазначеної мети передбачає своєчасну ідентифікацію фінансових загроз, визначення допустимого рівня ризику, оцінювання можливих наслідків їх реалізації, вибір ефективних методів нейтралізації та здійснення постійного моніторингу результативності управлінських заходів.

Водночас управління фінансовими ризиками повинно враховувати не лише поточний фінансовий стан підприємства, а й перспективи його розвитку. Орієнтація виключно на мінімізацію ризиків може обмежувати можливості інвестування, розширення діяльності та підвищення прибутковості. Тому важливим завданням є формування збалансованої системи управління, яка дозволяє обґрунтовано приймати ризикові рішення з урахуванням стратегічних пріоритетів, ресурсного потенціалу та здатності підприємства протистояти несприятливим змінам економічного середовища.

Управління фінансовими ризиками підприємства передбачає послідовне здійснення взаємопов’язаних організаційних, аналітичних і контрольних процедур, спрямованих на своєчасне виявлення потенційних загроз та обмеження їх негативного впливу на фінансово-господарську діяльність. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від системності прийняття управлінських рішень, обґрунтованості вибору методів впливу на ризики та забезпечення постійного контролю за результатами їх реалізації.

Важливим є дотримання визначеної послідовності управлінських дій, що дозволяє комплексно досліджувати фінансові ризики, оцінювати можливі наслідки їх виникнення та формувати відповідні заходи реагування. Основні етапи процесу управління фінансовими ризиками підприємства узагальнено на рисунку 3.1.

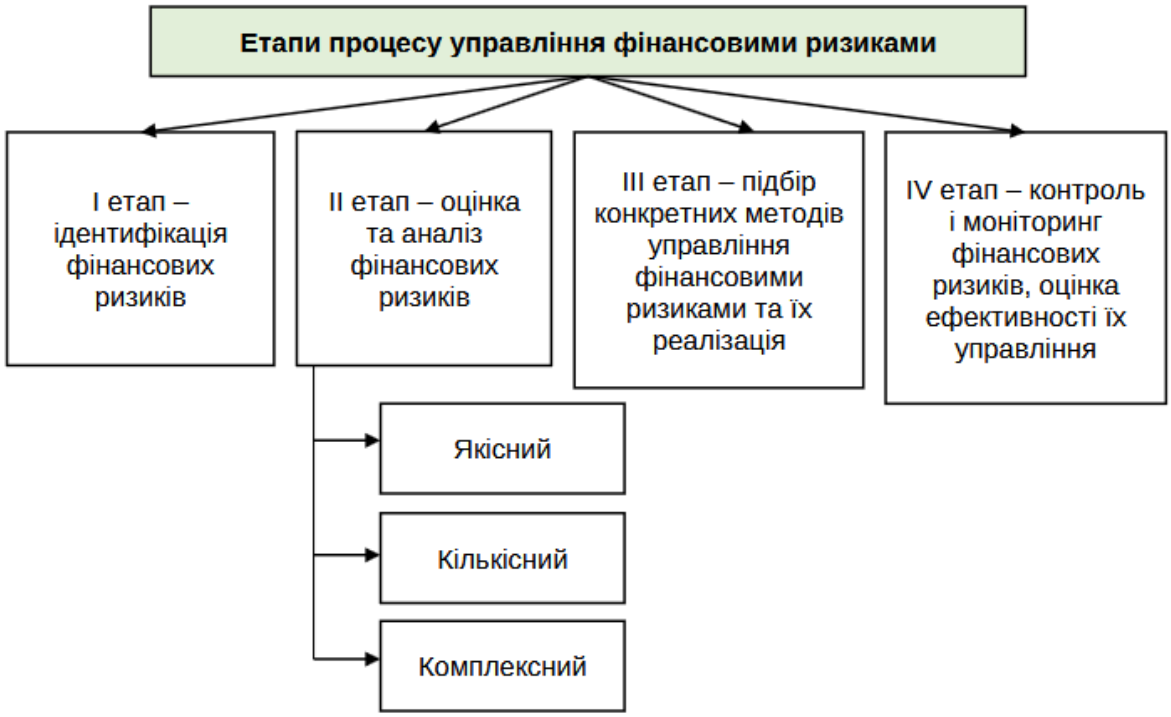

Рис. 3.1. Основні етапи процесу управління фінансовими ризиками підприємства

Процес управління фінансовими ризиками підприємства охоплює чотири основні етапи, кожен із яких має відповідне функціональне призначення та забезпечує послідовність реалізації управлінських заходів.

Перший етап передбачає ідентифікацію фінансових ризиків, що полягає у виявленні потенційних загроз, визначенні джерел їх виникнення та встановленні напрямів фінансової діяльності, які характеризуються підвищеним рівнем ризикованості. На цьому етапі формується перелік основних фінансових ризиків, які можуть впливати на ліквідність, платоспроможність, прибутковість і фінансову стійкість підприємства.

Другий етап охоплює аналіз та оцінювання фінансових ризиків, що здійснюється із застосуванням якісних, кількісних і комплексних методів.

Якісний аналіз дозволяє визначити характер ризиків, причини їх виникнення та можливі наслідки, тоді як кількісний спрямований на встановлення ймовірності реалізації ризикових подій і величини потенційних фінансових втрат. Комплексний підхід передбачає поєднання зазначених методів для формування обґрунтованої оцінки загального рівня фінансових загроз підприємства.

Третій етап полягає у виборі та практичному застосуванні методів управління фінансовими ризиками. Залежно від характеру виявлених загроз, їх імовірності та масштабів можливих наслідків підприємство визначає доцільність використання таких інструментів, як уникнення ризику, лімітування, диверсифікація, страхування, хеджування або формування фінансових резервів. Основним завданням цього етапу є забезпечення прийнятного рівня ризику з урахуванням фінансових можливостей і стратегічних цілей підприємства.

Четвертий етап передбачає контроль і моніторинг фінансових ризиків, а також оцінювання ефективності застосованих управлінських заходів. На цьому етапі здійснюється систематичне спостереження за змінами рівня ризиків, перевірка дотримання встановлених обмежень, визначення результативності використаних методів та виявлення необхідності коригування прийнятих рішень. Отримані результати створюють інформаційну основу для вдосконалення подальшого процесу управління фінансовими ризиками.

Важливою передумовою ефективного управління фінансовими ризиками підприємства є формування цілісного організаційно-інформаційного механізму, який забезпечує взаємозв’язок між суб’єктами управління, методичним забезпеченням, інформаційними ресурсами та заходами фінансової безпеки. Функціонування такого механізму передбачає комплексне використання даних фінансової звітності, результатів аналізу зовнішнього економічного середовища, професійних компетентностей фінансових менеджерів і відповідних методик управління ризиками.

Узгоджена взаємодія зазначених складових дозволяє своєчасно виявляти потенційні фінансові загрози, обґрунтовувати управлінські рішення та визначати напрями мінімізації можливих втрат. Основні елементи механізму управління фінансовими ризиками підприємства та їх взаємозв'язок із забезпеченням фінансової безпеки представлено на рисунку 3.2.

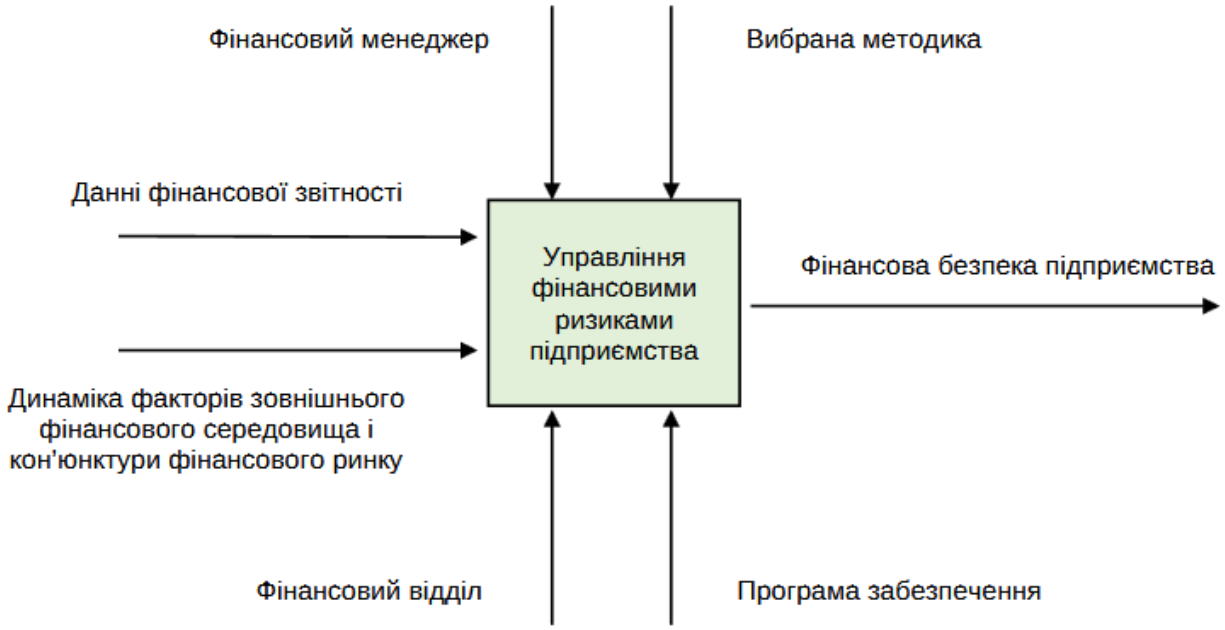

Рис. 3.2. Організаційно-інформаційний механізм управління фінансовими ризиками підприємства

центральною складовою представленого механізму є процес управління фінансовими ризиками підприємства, результативність якого залежить від взаємодії організаційних, інформаційних і методичних елементів. Важливу роль у його функціонуванні відіграють фінансовий менеджер і фінансовий відділ, які забезпечують організацію управлінських процесів, аналіз фінансового стану, виявлення потенційних загроз та підготовку відповідних управлінських рішень. Методичну основу становить обрана методика управління фінансовими ризиками, яка визначає способи їх ідентифікації, оцінювання та обмеження.

Інформаційне забезпечення механізму формується на основі даних фінансової звітності підприємства та відомостей про динаміку зовнішнього фінансового середовища і кон'юнктуру фінансового ринку. Використання

зазначених інформаційних ресурсів дозволяє оцінювати поточний фінансовий стан підприємства, встановлювати причини виникнення ризикових ситуацій і прогнозувати можливі зміни фінансових результатів. Водночас важливим елементом є програма забезпечення фінансової безпеки, яка визначає основні напрями захисту фінансових інтересів підприємства та заходи щодо запобігання потенційним загрозам.

Кінцевим результатом функціонування представленого механізму є забезпечення фінансової безпеки підприємства, що передбачає підтримання належного рівня ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та здатності протистояти несприятливим змінам економічного середовища. Таким чином, ефективність управління фінансовими ризиками визначається узгодженістю дій відповідальних підрозділів, якістю інформаційного забезпечення, обґрунтованістю методичних підходів та результативністю заходів фінансового захисту.

Висновки

Провівши дослідження аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства, сформовано ряд висновків, а саме:

1. Узагальнено теоретичні підходи до визначення економічної сутності фінансових ризиків підприємства та встановлено, що вони є невід'ємною складовою фінансово-господарської діяльності, пов'язаною з невизначеністю майбутніх результатів і можливістю виникнення фінансових втрат або отримання додаткових економічних вигід. Систематизовано основні види фінансових ризиків за джерелами їх виникнення, виокремлено зовнішні та внутрішні ризики, охарактеризовано особливості їх прояву та впливу на фінансовий стан підприємства. Обґрунтовано, що чітка класифікація фінансових ризиків створює необхідну основу для їх своєчасної ідентифікації, комплексного аналізу та ефективного контролю, сприяючи підвищенню обґрунтованості управлінських рішень і забезпеченню фінансової стійкості підприємства.
2. Формування фінансових ризиків підприємства зумовлюється комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, які визначають рівень його фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності та прибутковості. Встановлено, що зовнішні фактори переважно не піддаються безпосередньому впливу підприємства, тоді як внутрішні можуть регулюватися шляхом удосконалення фінансового управління та контрольних процедур. Систематизація зазначених факторів дозволяє визначати джерела потенційних загроз, оцінювати їх можливі наслідки та обґрунтовувати заходи щодо зниження фінансових ризиків. Це сприяє зміцненню фінансової безпеки підприємства та забезпеченню його стабільного функціонування.
3. Інформаційне забезпечення аналізу і контролю фінансових ризиків підприємства ґрунтується на комплексному використанні облікових, звітних, планових, аналітичних, нормативно-правових і контрольних

ресурсів. Визначено, що особливе значення має фінансова звітність, яка дозволяє оцінювати ризики ліквідності, платоспроможності, прибутковості та фінансової стійкості. Поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел інформації забезпечує своєчасне виявлення фінансових загроз та підвищує обґрунтованість управлінських рішень. Водночас використання сучасних цифрових технологій сприяє підвищенню оперативності аналізу, результативності контрольних процедур і ефективності управління фінансовими ризиками підприємства.

4. Аналіз та оцінювання фінансових ризиків підприємства ґрунтуються на комплексному застосуванні якісних і кількісних методів, що дозволяють визначати джерела виникнення ризиків, імовірність їх реалізації та масштаби можливих фінансових втрат. Важливе значення має послідовне здійснення ідентифікації ризиків, оцінювання їх впливу на фінансові показники та розроблення заходів щодо мінімізації негативних наслідків. Поєднання статистичних, аналітичних, експертних і нормативних методів сприяє підвищенню достовірності оцінок, своєчасному виявленню фінансових загроз та обґрунтуванню управлінських рішень, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості й стабільності діяльності підприємства.
5. Ефективний контроль фінансових ризиків підприємства передбачає систематичне виявлення потенційних загроз, оцінювання їх впливу на фінансовий стан і своєчасне застосування заходів щодо запобігання можливим втратам. Важливими складовими контрольного процесу є фінансовий контролінг, моніторинг ключових фінансових показників і формування карти ризиків, що дозволяє визначати найбільш вразливі напрями діяльності підприємства. Поєднання попереднього, поточного та наступного контролю з ризик-орієнтованим підходом забезпечує підвищення результативності управлінських рішень, зміцнення фінансової стійкості та підтримання належного рівня фінансової безпеки підприємства.

6. Планування фінансових ризиків підприємства є важливою складовою фінансового управління, що забезпечує своєчасне прогнозування потенційних загроз, визначення допустимого рівня ризику та обґрунтування заходів щодо мінімізації можливих втрат. Ефективність цього процесу залежить від раціонального поєднання методів уникнення, лімітування, хеджування, диверсифікації, страхування та самострахування ризиків. Важливим напрямом удосконалення планування є інтеграція ризик-орієнтованих показників у систему стратегічного управління підприємством, що дозволяє узгоджувати фінансові рішення з його ресурсними можливостями та цілями розвитку. Комплексне застосування зазначених підходів сприяє зміцненню фінансової стійкості, підвищенню результативності внутрішнього контролю та забезпеченню фінансової безпеки підприємства.
7. Управління фінансовими ризиками підприємства ґрунтується на комплексному поєднанні організаційних, аналітичних, методичних і контрольних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення та обмеження потенційних фінансових загроз. Важливе значення має послідовне здійснення ідентифікації, аналізу, оцінювання, регулювання та моніторингу ризиків, що забезпечує обґрунтованість управлінських рішень. Ефективність цього процесу залежить від узгодженої взаємодії відповідальних підрозділів, належного інформаційного забезпечення та застосування відповідних методів управління. Формування цілісного організаційно-інформаційного механізму сприяє мінімізації фінансових втрат, підтриманню платоспроможності, зміцненню фінансової стійкості та забезпеченню фінансової безпеки підприємства.

Список використаних джерел

1. Ананьєва Ю. В. Аналіз основних факторів, що впливають на фінансові ризики підприємств в умовах глобалізації. Проблеми системного підходу в економіці. 2022. Вип. 2. С. 176-181
2. Бобиль В. В., Марценюк Л. В., Топоркова О. А., Удачина К. О. Інвестиційні стратегії фінансових установ в умовах кризи: види, ризики, фактори впливу. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 20. С. 38-43
3. Бондаренко Є. К. Сутність страхування фінансових ризиків та його особливості в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. 18 (1). С. 150-153.
4. Бондарчук М. К., Чичуй О .С. Застосування методів фінансового аналізу і діагностики для страхування ризиків підприємства. Актуальні питання у сучасній науці. 2026. № 1. С. 56-66
5. Воробець Т. І. Сутність фінансових ризиків на фондовому ринку. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 8. С. 253-257
6. Гнип Н. О. Система планування і нейтралізації ризиків у механізмі управління фінансовим потенціалом підприємства. Теорія та практика державного управління. 2010. Вип. 1. С. 317-321
7. Гуштан Т. В., Індус К. П., Ковач М. Й. Підхід до системи планування і нейтралізації фінансових ризиків. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 6. С. 15-20
8. Дерменджі Д. Ф. Визначення сутності фінансових ризиків та основних методів їх оцінки в умовах нестабільної ринкової економіки. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 25. С. 71-74.
9. Єскіна К. А. Фінансова безпека суб'єкта господарювання: фактори впливу та ризики. Управління розвитком. 2014. № 14. С. 120-124
10. Жихор О. Б., Штехан М. О. Сутність поняття "фінансовий ризик" та його класифікація. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.10. С. 145-150

11. Жукевич С. М., Карпишин Н. І. Аналіз й оцінка фінансових ризиків в системі управління суб’єктів господарювання. Інноваційна економіка. 2017. № 5-6. С. 180-184
12. Зв'ягін О. В. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків. Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 50. С. 141-146.
13. Зоріна О. А. Методи аналізу фінансових ризиків. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2016. (2(20), 221–229. https://doi.org/10.26642/pbo-2011-2(20)-221-229
14. Зур’ян О. В. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків. Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 50. С. 141-146
15. Клапків Л. М. Вплив макроекономічних факторів на рівень фінансових ризиків в діяльності страховиків. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 3. С. 139-143
16. Ковригіна В. Є. Сутність та критерії класифікації фінансово-економічних ризиків підприємств. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2013. Вип. 1. С. 282-290.
17. Колєсніченко А. С., Литвинов І. Ю. Синергія управління ризиками фінансових ринків, контролінгу та податкового аналізу у формуванні методичного забезпечення стрес-тестування фінансової стійкості банку. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2025. № 10. С. 62-69
18. Крисоватий А. І., Панасюк В. М., Мельничук І. В. Основи обліку і оподаткування : підручник (електронне видання). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 565 с.
19. Крисоватий А.І., Булавинець О.В. Теоретичний дискурс соціальних трансфертів. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 5. С. 19-26
20. Нескородєв С. М., Гавлова О. О. Дослідження сутності управління фінансовими ризиками підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2014. Вип. 47. С. 132-136.

21. Панасюк В. М. Фінансові та економічні аспекти військового перероблення в контексті відновлення національної безпеки. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2026. № 1 (19). С. 284–293. DOI: https://doi.org/10.32750/2026-0125.
22. Панасюк В. М. Цифрова трансформація логістики як економічний імператив розвитку міжнародних ринків. Ефективна економіка. 2026. № 2. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.7.
23. Панасюк В. М., Бродовська О. Г., Мужевич Н. В. Застосування цифрових рішень для автоматизації обліку екологічних витрат у громадах. Інвестиції: практика та досвід. 2026. № 6. С. 46–51. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.6.46.
24. Панасюк В. М., Кулик Р. Р., Пунда А. В. Облікові та аудиторські аспекти фінансових інструментів страхування цінових ризиків. Актуальні питання економічних наук. 2026. № 20. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18904542.
25. Панасюк В. М., Проказюк Т. В. Трансформація обліку та оподаткування експортних операцій в умовах воєнного стану. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2026. № 1. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2026-1-11807.
26. Панасюк В. М., Проказюк Т. В. Цифровізація обліку та контролю експортних операцій в умовах сучасних викликів. Економіка та суспільство. 2026. Вип. 84. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-125.
27. Панасюк В. М., Счастний В. О. Екологічний аудит як інструмент забезпечення сталого розвитку підприємства у системі обліково-аналітичного управління. Актуальні питання економічних наук. 2026. № 21. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19509763.
28. Панасюк В. М., Шевчук О., Черешнюк О. М. Аудит логістичних процесів як інструмент підвищення конкурентоспроможності на

міжнародних ринках. Сталий розвиток економіки. 2026. № 1 (58). С. 835–841. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-111.

29. Панасюк В., Шевчук О., Черешнюк О. Аудит логістичних процесів як інструмент підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Сталий розвиток економіки, 2026. № 1 (58). С. 835-841.
30. Пінті А. В., Лапіна І. С. Перспективи мінімізації рівня фінансових ризиків за рахунок імплементації фінансового контролінгу на підприємстві. Інтелект XXI. 2022. № 3. С. 44-47
31. Плескун І. В. Теоретичний підхід до визначення сутності поняття ризик-контролінгу банків в системі фінансового моніторингу. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 45. С. 157-163
32. Портоварас Т. Р. Методологічні аспекти аналізу фінансових ризиків як інструменту управління ними. Світ фінансів. 2018. Вип. 3. С. 128-140
33. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19
34. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
35. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.
36. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99.
37. Пустовгар С. А. Домінантні чинники мінімізації фінансового ризику кластеру підприємств-дилерів сільськогосподарської техніки. Агросвіт. 2019. № 6. С. 33-39

38. Серебрянський Д. М., Семир'янов Д. Я., Зубрицький А. І. Незаконна міграція фінансових потоків: сутність, оцінка та ризики для України. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2011. № 2. С. 268285.
39. Серікова А. А. Сутність антикризового управління фінансовими ризиками підприємства. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 25. С. 177-179.
40. Скакальський Ю. С. Контролінг фінансових ризиків підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Київ : ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2016. 19 с.
41. Станіславчук О.В. Гнучкий контролінг як елемент антикризового управління підприємством. Вісник Львівської комерційної академії. 2014. № 30. URL: http://www.nbuv.gov. ua/portal/Soc_Gum/Vlca/Ekon/2014_30/49.pdf.
42. Таран О.В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз: навч. посіб. Х.: Константа, 2014. 108 с.
43. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 560 с.
44. Тимошенко О. В. Страхування фінансових ризиків як фактор забезпечення фінансових ресурсів підприємства. Економічний простір. 2013. № 71. С. 135-143
45. Товт Т. Й. Врахування чинника ризику при прийнятті інвестиційних рішень щодо фінансування проектів. Ефективна економіка. 2014. № 10. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_10_58
46. Томашук І., Томашук І. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб’єкта економіки. Економіка та суспільство. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-64

47. Управління фіскальними ризиками. URL: https://mof.gov.ua/uk/upravlinnja-fiskalnimi-rizikam
48. Цифрові технології в аудиті : е-підручник / за заг. ред. В. М. Панасюк. Тернопіль : ЗУНУ, 2026. 753 с.
49. Цифрові технології в бізнесі : підручник / Л. М. Буяк, О. В. Птащенко, А. І. Крисоватий, К. М. Пришляк ; за ред. Л. М. Буяк, О. В. Птащенко, А. І. Крисоватий [та ін.]. Тернопіль : ЗУНУ, 2025. 404 с.
50. Шкварець Г. В. Дискусійні питання визначення сутності фінансових ризиків страхових компаній. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2010. Вип. 15. С. 238-240.
51. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). Enterprise Risk Management – Integrating with Strategy and Performance. 2017. URL: https://www.coso.org/enterprise-risk-management.
52. Dubchak L., Chereshnyuk O., Miruta M., Brunarskyi M. Fuzzy Audit System of Enterprise Activity. The First International Workshop of Young Scientists on Artificial Intelligence for Sustainable Development; May 10-11, 2024. P. 109-118
53. IFRS Foundation. IFRS 7 Financial Instruments: Disclosures. URL: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-7-financial-instruments-disclosures/.
54. International Organization for Standardization. ISO 31000:2018. Risk management – Guidelines. Geneva : ISO, 2018. URL: https://www.iso.org/standard/31000.
55. Panasyuk V., Chereshnyuk O. Audits at alternative energy enterprises using artificial intelligence technologies. Socio-Economic Relations in the Digital Society, 3(61), 2026. P. 68-79.
56. The Institute of Internal Auditors. Global Internal Audit Standards. 2024. URL: https://www.theiia.org/en/content/standards/complete-global-internal-audit-standards/

57. Zhukovska A., Panasyuk V., Chereshnyuk O., Schuchmann V., Andruntsiv V., Punda A. Fuzzy Logic-Based Audit Inclusive Development of Territorial Communities. 16th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). 2026. P. 402-408